

VI. KRONIKA

87. WALNE ZGROMADZENIE DELEGATÓW POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO, OPOLE, 23 WRZEŚNIA 2011

Porządek obrad objął dwadzieścia sześć punktów. Przybyłych delegatów oraz członków PTL przywitał prezes Zarządu Głównego, prof. Michał Buchowski, który na przewodniczącego obrad zaproponował prof. Zbigniewa Jasiewicza, a na sekretarza dr Katarzynę Majbrodę. Zebrani w jawnym głosowaniu jednogłośnie opowiedzieli się za zaproponowanymi kandydaturami. Zgodnie z tradycją WZD PTL, minutą ciszy uczczono pamięć zmarłych członków PTL: Ireny Bajerowej, Janiny Ulanowskiej, Marii Jordan, Jana Krzysztofowicza, Adama Mucka, Jana Władysława Rączki, Zofia Sulikowskiej-Zegan, Jana Szymika (z Oddziału w Krakowie), Marii Paradowskiej, Zofii Staszczak (z Oddziału w Poznaniu), Zofii Janczewskiej (z Oddziału w Toruniu).

Następnie prof. Michał Buchowski podziękował prezesowi Oddziału PTL w Toruniu, mgr. Arturowi Trapszycowi, za zorganizowanie ubiegłorocznego 86. WZD PTL i sesji naukowej „Za miedzę, za morze, w zaświaty... Kulturowe wymiary podróży”, wręczając mu okolicznościowy dyplom. Odczytał również podziękowania dla prof. Bronisławy Kopczyńskiej-Jaworskiej za długoletnie kierowanie pracami Ośrodka Dokumentacji i Informacji Etnograficznej w Łodzi. Następnie zwrócił się do dr. Janusza Kamockiego, dziękując mu za wieloletnie kierowanie redakcją „Archiwum Etnograficzne”. Odczytano także list gratulacyjny dla dr. Krzysztofa Wolskiego – seniora Oddziału PTL w Krakowie. Głos zabrali goście z Czech i Słowacji: Zuzana Beňušková, przedstawicielka Národopisné spoločnosť Slovenska oraz Daniel Drápala, prezes České národopisné společnosti. Prof. Buchowski poinformował zgromadzonych o uczestnictwie wiceprezes ZG PTL, dr Małgorzaty Michalskiej, w Walnym Zgromadzeniu České národopisné společnosti. Zapoznała ona zebranych z działalnością bratniego towarzystwa. Następnie prof. Jasiewicz odczytał Regulamin 87. WZD, który delegaci przyjęli jednogłośnie.

Przystąpiono do wyboru Komisji Mandatowej, do której zaproszono mgr Paulinę Suchecką, dr. Janusza Kamockiego oraz dr Urszulę Wróblewską; przedstawione kandydatury przyjęto jednogłośnie, przewodniczącą została mgr Suchecka. Na członków Komisji Skrutacyjnej zaproponowano dr Irenę Kotowicz-Borowy, mgr Krystynę Reinfuss-Janusz oraz mgr Magdalenę Dolińską; w jawnym głosowaniu za tymi kandydaturami opowiedziało się 39 osób, trzy osoby wstrzymały się od głosu, nie było głosów przeciw. Przewodniczącą została dr Kotowicz-Borowy. Wybrano także Komisję Wnioskową w składzie: dr Damian Kasprzyk, dr Tomasz Siemiński oraz dr Artur Gawel, jej skład przyjęto jednogłośnie, a przewodniczącym został dr Kasprzyk. Komisja Mandatowa rozdała delegatom mandaty. Przewodni-

cząca Komisji, mgr Suchecka ogłosiła, że na sali znajduje się 42 delegatów spośród 49 uprawnionych do głosowania, tym samym potwierdzono, iż Walne Zgromadzenie Delegatów jest uprawnione do podejmowania uchwał. Przystąpiono do jawnego głosowania nad przyjęciem protokołu z 86. WZD, które odbyło się 24 września 2010 roku w Toruniu. Za przyjęciem wniosku opowiedzieli się wszyscy obecni.

W kolejnym punkcie obrad dr Jerzy Adamczewski (sekretarz generalny) przedstawił sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego. W dyskusji nad nim głos zabrała prof. Teresa Smolińska, wyrażając swoje uznanie dla tych działań. Sprawozdanie zostało przyjęte jednogłośnie w jawnym głosowaniu. Sprawozdanie skarbnika, dr Anny Weroniki Brzezińskiej, z działalności finansowej Zarządu Głównego także przyjęto w jawnym głosowaniu: 41 osób było „za”, jedna osoba wstrzymała się od głosu. Dalej wysłuchano sprawozdania Sądu Koleżeńskiego przedstawionego przez dr. Janusza Kamockiego, które przyjęto jednogłośnie. Po wysłuchaniu sprawozdania Głównej Komisji Rewizyjnej za jego przyjęciem głosowało 37 osób, natomiast pięć wstrzymało się od głosu. Następnie Główna Komisja Rewizyjna sformułowała wniosek o udzielenie absolutorium ustępującemu Zarządowi Głównemu PTL. Za przyjęciem tego wniosku opowiedziało się 36 osób, sześciu delegatów wstrzymało się od głosu.

W sprawie przewidzianej porządkiem obrad, to jest prezentacji sprawozdań poszczególnych oddziałów PTL, głos zabrał prof. Buchowski, zgłaszając wniosek o pominięcie tego punktu, ze względu na dostępność sprawozdań na stronie internetowej PTL.

W kolejnej części WZD PTL, przewodniczący obrad podziękował ustępującemu ZG PTL oraz prezesowi prof. Michałowi Buchowskiemu, który mimo zaangażowania w pracę naukową oraz liczne pełnione funkcje znajduje czas na działalność w Polskim Towarzystwie Ludoznawczym. Poprosił zebranych delegatów o zgłaszanie kandydatów do nowego Zarządu Głównego. Odczytano list nieobecnego podczas obrad prof. Zygmunta Kłodnickiego, który zgodził się kandydować do Zarządu Głównego. Po ustaleniu listy kandydatów przystąpiono do tajnego głosowania, w wyniku którego zaproponowane osoby otrzymały następującą liczbę głosów: prof. Michał Buchowski – 40, prof. Grażyna Ewa Karpińska – 40, prof. Jan Adamowski – 39, dr Magdalena Rostworowska – 39, prof. Teresa Smolińska – 38, dr Hubert Czachowski – 38, dr Anna Weronika Brzezińska – 38, dr Jerzy Adamczewski – 37, dr Małgorzata Michalska – 37, prof. Dorota Simonides – 34, dr Anna Nadolska-Styczyńska – 34, dr Michał Mokrzan – 34, dr Katarzyna Barańska – 27, prof. Waldemar Kuliowski – 27, prof. Zygmunt Kłodnicki – 18, dr Agata Strządała – 16.

Zarząd Główny PTL ukonstytuował się ostatecznie w następującym składzie: prezes – prof. M. Buchowski, wiceprezesa – prof. G.E. Karpińska, dr M. Michalska, prof. T. Smolińska, sekretarz generalny – dr J. Adamczewski, zastępca sekretarza generalnego – dr M. Mokrzan, skarbnik – dr A.W. Brzezińska, zastępca skarbnika – dr M. Rostworowska. Członkowie ZG: prof. J. Adamowski, dr H. Czachowski, prof. D. Simonides, dr A. Nadolska-Styczyńska; zastępcy członków ZG: dr K. Barańska, prof. W. Kuliowski.

Po ustaleniu listy kandydatów do Głównej Komisji Rewizyjnej przystąpiono do tajnego głosowania; zaproponowane osoby otrzymały następującą liczbę głosów:

mgr Małgorzata Oleszkiewicz – 39, dr Damian Kasprzyk – 35, mgr Artur Trapszyc – 34, mgr Zbigniew Toroński – 31, dr Magdalena Kwiecińska – 28, mgr Elżbieta Filip – 25. Główna Komisja Rewizyjna ukonstytuowała się w następującym składzie: przewodnicząca – mgr M. Oleszkiewicz, sekretarz – dr D. Kasprzyk, członek – mgr A. Trapszyc, zastępcy członków – dr M. Kwiecińska, mgr Z. Toroński.

Część wyborczą WZD PTL zamknął wybór Sądu Koleżeńskiego. Osoby zaproponowane do jego składu otrzymały następującą liczbę głosów: dr Artur Gawel – 36, mgr Maciej Kwaśkiewicz – 36, dr Kinga Czerwińska – 33, mgr Teofila Latoś – 32, dr Mateusz Szubert – 30, dr Katarzyna Majbroda – 25. Sąd Koleżeński ukonstytuował się w następującym składzie: przewodniczący – dr A. Gawel, sekretarz – dr K. Czerwińska, członek – mgr M. Kwaśkiewicz, zastępcy członków – dr M. Szubert oraz mgr T. Latoś.

Delegaci jednogłośnie podjęli uchwałę o wyborze władz.

W kolejnym punkcie programu obrad przewodniczący poprosił zebranych o zgłaszanie wniosków. Głos zabrała dr Kotowicz-Borowy, poruszając kwestię braku aktywności Oddziału PTL Warszawa. Zaproponowała, aby połączyć go z Północno-Mazowieckim Oddziałem PTL w Ciechanowie. Do dyskusji włączyła się dr Michalska, proponując restytucję warszawskiego Oddziału PTL poprzez zintensyfikowanie jego kontaktów z warszawskim środowiskiem akademickim, a zwłaszcza przez nawiązanie współpracy z Instytutem Etnologii i Antropologii Kulturowej UW. Głos w sprawie uaktywnienia Oddziału PTL w Warszawie, bez konieczności łączenia go z Oddziałem Północno-Mazowieckim, zabrał także prof. Adamowski, reprezentujący Oddział PTL w Lublinie.

W dalszej części obrad dr Damian Kasprzyk, przewodniczący Komisji Wnioskowej, przedstawił dwa wnioski dr. Janusza Kamockiego. W pierwszym wnioskowano o wyznaczenie przez Zarząd Główny osoby odpowiedzialnej za utrzymywanie kontaktów z Polakami mieszkającymi poza granicami kraju, w drugim o nawiązanie przez PTL kontaktów ze Światową Radą Badań nad Polonią. Trzeci z wniosków, autorstwa prof. Jasiewicza, dotyczył potrzeby stworzenia tak zwanej platformy porozumienia – formy kontaktu, która umożliwiłaby członkom PTL wymianę refleksji i doświadczeń związanych z działalnością w poszczególnych oddziałach. Wniosek o zbliżonej treści i podobnej intencji złożyła także dr Rostworowska. Następnie przewodniczący Komisji Wnioskowej odczytał list napisany przez nieobecną na obradach prof. Kopczyńską-Jaworską, która życząc uczestnikom zjazdu pomyślnych obrad, wnioskowała o to, by honorowi członkowie PTL otrzymywali bezpośrednio z biura ZG PTL (a nie, jak dotychczas, z oddziałów) informacje dotyczące kolejnych WZD PTL, a także powiadomienia o aktualnych wydarzeniach, organizowanych konferencjach oraz wszelkich podejmowanych przez PTL inicjatywach.

Po wysłuchaniu zgłoszonych wniosków przystąpiono do dyskusji, podczas której zebrani zgłaszali swoje uwagi i komentarze. Głos zabrał dr Kamocki, argumentując za przyjęciem sformułowanych przez siebie wniosków. Przewodniczący obrad stwierdził konieczność bardziej szczegółowego określenia zakresu obu przedstawionych wniosków i związania ich z charakterem działalności PTL. Zaproponował następującą treść wniosku: „wnioskuję, by ZG PTL wyznaczył osobę odpowiedzialną za kontakty w badaniach nad kulturą ludową środowisk polonijnych”. Do dyskusji

włączył się prof. Buchowski, przypominając, że przedstawiciele Polonii przynależą do różnych organizacji w kraju i za granicą, które zapewniają im stały kontakt z kulturą polską. Podkreślił także, że kontakty z Polonią nie wpisują się w kluczowe cele, jakie wyznacza sobie PTL, a zjawisk, nad którymi podejmuje się w ramach PTL dyskusję, jest wiele, a jednak nie skutkuje to powoływaniem osób odpowiedzialnych za kontakty z różnymi instytucjami czy też organizacjami. Dr Michalska przypomniała zebranym, iż współpraca z Polakami mieszkającymi poza krajem wpisana jest w statut PTL. Ostatecznie wnioski zgłoszone przez dr. Kamockiego odrzucono. W jawnym głosowaniu za wnioskiem prof. Jasiewicza, dotyczącym stworzenia „platformy porozumienia”, opowiedziało się 28 osób, dwie były przeciwne, 12 osób wstrzymało się od głosu; wniosek prof. Kopczyńskiej-Jaworskiej przyjęto jednogłośnie.

Po zakończeniu części poświęconej sprawom wnioskowym, dr Anna W. Brzezińska w imieniu Oddziału PTL w Poznaniu, a także współorganizatorów: Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM, Centrum Badań Migracyjnych UAM, Instytutu Oskara Kolberga w Poznaniu oraz Muzeum Etnograficznego – Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu zaprosiła zebranych na kolejny WZD PTL do Poznania. Proponowany termin zjazdu to 20-23 września 2012 roku, towarzyszyć mu będzie konferencja naukowa „Europa regionów – perspektywy badawcze i edukacyjne”. Sekretarzem konferencji został prof. UAM, dr hab. Jacek Schmidt. Po komunikacie dr Brzezińskiej podjęto dyskusję na temat miejsca obrad WZD PTL w 2013 roku. Na miejsce zjazdu i towarzyszącej mu konferencji naukowej zaproponowano wstępnie Zieloną Górę, podkreślając pograniczność etniczno-kulturową ziemi lubuskiej. Kandydatem do zorganizowania WZD PTL w 2014 roku jest Oddział PTL w Lublinie.

Przewodniczący obrad, prof. Zbigniew Jasiewicz pogratulował członkom nowo wybranego Zarządu Głównego PTL, a także osobom współtworzącym Główną Komisję Rewizyjną oraz Sąd Koleżeński. Dziękując delegatom i wszystkim zebranym za uczestnictwo, ogłosił koniec 87. Walnego Zgromadzenia Delegatów PTL. Po oficjalnym zamknięciu obrad głos zabrał prezes Zarządu Głównego, prof. Michał Buchowski, dziękując zebranym za uczestnictwo w Walnym Zgromadzeniu. Podkreślając pracę i zaangażowanie członków ZG PTL na rzecz sprawnego funkcjonowania i umacniania pozycji Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, prezes przypomniał długoletnią historię i tradycję tej szacownej instytucji, jednocześnie kreśląc perspektywę jej dalszego rozwoju. Prof. Buchowski podkreślił, że kwestią priorytetową dla działalności PTL jest powołanie sekcji, które łączyłyby przedstawicieli różnych oddziałów zainteresowanych określonymi problemami i zjawiskami społeczno-kulturowymi. Konsekwencją powołania wspomnianych sekcji w ramach PTL byłyby zmiana charakteru konferencji towarzyszących WZD, które przybrałyby postać dyskusji panelowych organizowanych jednocześnie w ramach kilku bloków tematycznych, co zdynamizowałoby przebieg zjazdów, zapewniając im niekwestionowaną wartość poznawczą; w szerszej zaś perspektywie ich powstanie wzmocniłoby naukową i popularyzatorską działalność Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

*sekretarz obrad – dr Katarzyna Majbroda
przewodniczący obrad – prof. dr hab. Zbigniew Jasiewicz*

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZARZĄDU GŁÓWNEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO ZA OKRES OD WRZEŚNIA 2010 DO SIERPNIA 2011

Sprawozdanie obejmuje następujące części:

1. Dane ogólne;
2. Realizacja wniosków z 86. WZD w Toruniu;
3. Działalność Zarządu Głównego;
4. Finanse;
5. Działalność wydawnicza;
6. Funkcjonowanie Biblioteki Naukowej im. J. Czekanowskiego;
7. Prace Archiwum Naukowego;
8. Oddziały Towarzystwa;
9. Ośrodek Dokumentacji i Informacji Etnograficznej.

Dane ogólne

24 września 2010 roku w Toruniu odbyło się 86. Walne Zgromadzenie Delegatów Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, któremu towarzyszyła konferencja naukowa „Za miedzę, za morze, w zaświaty... Kulturowe wymiary podróżowania”. Protokół z 86. WZD został opublikowany w „Ludzie” 94: 2010, s. 473-476. W okresie sprawozdawczym Zarząd Główny, Prezydium i pozostałe organy PTL pracowały w niezmiennych składach, które ukonstytuowały się w trakcie 84. Walnego Zgromadzenia Delegatów PTL w Krakowie w 2008 roku.

Zarząd Główny PTL działał w następującym składzie: prezes – prof. dr hab. Michał Buchowski, wiceprezesi – dr Małgorzata Michalska, prof. dr hab. Teresa Smolińska, dr hab. prof. UŁ Grażyna Ewa Karpińska, sekretarz generalny – dr Jerzy Adamczewski, zastępca sekretarza generalnego – dr Hubert Czachowski, skarbnik – dr Anna Weronika Brzezińska, zastępca skarbnika – dr Magdalena Rostworowska, członkowie ZG: prof. dr hab. Jan Adamowski, prof. dr hab. Dorota Simonides, dr Andrzej Stawarz, mgr Zbigniew Toroński.

Główną Komisję Rewizyjną tworzyli: przewodnicząca – mgr Małgorzata Oleszkiewicz, sekretarz – dr Anna Nadolska-Styczyńska, członek – mgr Elżbieta Jaworska, a Sąd Koleżeński: przewodniczący – dr Janusz Kamocki, sekretarz – mgr Małgorzata Orlewicz, członek – mgr Teofila Latoś.

W biurze działającym przy Zarządzie Głównym zatrudnione są następujące osoby:

1. Mgr Paulina Suchecka na 3/4 etatu – dyrektor biura, która dodatkowo odpowiada za archiwum, sprawy wydawnicze i członkowskie. Pełni dyżury w czytelniku: poniedziałek, wtorek, środa w godz. 16-20 i dwie soboty w miesiącu w godz. 9-13.

2. Pani Bożena Wrońska na pełnym etacie – obsługuje magazyn wydawnictw, prowadzi wysyłkę publikacji, ekspedycję korespondencji, a także obsługę czytelników, zakupy na potrzeby biura itd.

3. Mgr Aleksandra Michałowska – od 1 października 2009 roku jest na pięcioletnim urlopie bezpłatnym, bowiem obecnie jest zatrudniona na pełnym etacie w Bibliotece Uniwersyteckiej, ale dalej świadczy pracę na rzecz Biblioteki PTL.

4. Pani Agata Sikora na 1/2 etatu – główna księgowa Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Wszystkie panie otrzymały w 2010 roku nagrodę roczną w ustawowej wysokości 8,5% rocznych dochodów.

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze posiada stronę internetową www.ptl.info.pl, którą przygotował i za którą jest odpowiedzialny zastępca sekretarza generalnego – dr Hubert Czachowski. Portal redagują: Hubert Czachowski, Olga Kwiatkowska i Jakub Kopeczyński. W zamierzeniach jest również utworzenie Newslettera – elektronicznej formy biuletynu rozsyłanego za pomocą poczty elektronicznej, gdzie internauci będą mogli zapoznać się z najnowszymi wydarzeniami i informacjami o Polskim Towarzystwie Ludoznawczym. Adres poczty internetowej: ptl@ptl.info.pl.

Realizacja wniosków z 86. WZD

W trakcie 86. WZD Komisja Wnioskowa przedstawiła wniosek, aby minimalna roczna składka członkowska wynosiła 30 zł. Większością głosów został on przyjęty. Decyzję tę opublikowano w protokole z 86. WZD w „Ludzie” 94: 2010, s. 473-476.

Działalność Zarządu Głównego

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze zostało rekomendowane przez Sekretariat do spraw niematerialnego dziedzictwa kulturowego UNESCO jako organizacja pozarządowa akredytowana przy Międzynarodowym Komitecie do Spraw Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego i w listopadzie 2010 roku, w Nairobi (Kenia), PTL zostało oficjalnie zatwierdzone jako organizacja ekspercka w zakresie niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

23 i 24 sierpnia 2010 roku miało miejsce kolejne spotkanie World Council of Anthropological Associations (Światowa Rada Stowarzyszeń Antropologicznych), którego Polskie Towarzystwo Ludoznawcze od dwóch lat jest członkiem, jako jedyne towarzystwo z Polski. W spotkaniu wzięło udział ponad 25 przedstawicieli organizacji z całego świata, od Japonii po Brazylię. Polskę, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze i jednocześnie Europejskie Stowarzyszenie Antropologów Społecznych (EASA) reprezentował prezes, prof. Michał Buchowski. Spotkanie towarzyszyło konferencji EASA w Maynooth w Irlandii. WCAA jest siecią krajowych i międzynarodowych stowarzyszeń, która ma na celu koordynowanie i promowanie na całym świecie współpracy w dziedzinie antropologii. Rada chce promować etnologię i antropologię

oraz badania etnograficzne. Ma również na celu propagowanie wielości i różnorodności antropologii, jej wariantów i stylów narodowych włączonych w kosmopolityczną dyscyplinę. WCAA ma swój Zarząd, którego przewodniczącym jest obecnie Thomas Reuter z Uniwersytetu Melbourne w Australii. Na wiceprzewodniczącego został wybrany przedstawiciel PTL – prezes M. Buchowski.

Prof. M. Buchowski jest również członkiem Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, której przewodniczy dr hab. inż. Zbigniew Krużewski, prof. SWPW w Płocku.

Sfinalizowana została sprawa zatwierdzenia nowego statutu Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. 11 stycznia 2011 roku decyzją Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Fabrycznej VI Wydział Gospodarczy KRS zarejestrował nowy statut Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Od 1 października 2009 roku obowiązują dwie nowe umowy z Uniwersytetem Wrocławskim, które regulują funkcjonowanie Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w powiązaniu z tą wyższą uczelnią. Jedna umowa, podpisana na okres pięciu lat, dotyczy użyczenia zbiorów bibliotecznych. Druga, również pięcioletnia, traktuje o użytkowaniu lokalu przez PTL i zobowiązuje do płacenia kosztów mediów proporcjonalnie do udziału procentowego powierzchni biura w stosunku do całości zajmowanego lokalu. Płacimy również czynsz za biura, a wynegocjowana stawka to 20 zł za metr kwadratowy, czyli 341,60 zł.

W okresie sprawozdawczym Zarząd Główny spotkał się na dwóch posiedzeniach, 11 stycznia oraz 12 kwietnia 2011 roku. Odbyły się one w siedzibie PTL we Wrocławiu przy ul. Szczytnickiej 11. Najważniejsze tematy, które poruszono, to: sytuacja Ośrodka Dokumentacji i Informacji Etnograficznej w Łodzi, ustalenia dotyczące przeprowadzenia inwentaryzacji magazynu wydawnictw i sporządzenia inwentarza pozostałych środków trwałych PTL poprzez wykonanie spisu z natury, co zaleciła Główna Komisja Rewizyjna, sprawy wydawnicze (m.in. zmiana procedur dofinansowania przez MNiSW, uchybienia wydawnicze), organizacja 87. WZD w Opolu i towarzyszącej mu konferencji naukowej, sprawy członkowskie (przyjęcie nowych członków, niepokojąca sytuacja w warszawskim oddziale PTL).

10 czerwca 2011 roku odbyło się wyjazdowe posiedzenie Zarządu Głównego z kadrą Ośrodka Dokumentacji i Informacji Etnograficznej PTL w Łodzi (ODiIE) w siedzibie Instytutu Etnologii i Antropologii UŁ. W spotkaniu udział wzięli przedstawiciele ZG PTL: prof. Grażyna Ewa Karpińska – wiceprezes, dr Małgorzata Michalska – wiceprezes, dr Anna Weronika Brzezińska – skarbnik, dr Hubert Czachowski – zastępca sekretarza generalnego; przedstawiciele ODiIE PTL w Łodzi: prof. Bronisława Kopczyńska-Jaworska – kierownik, dr Inga Kuźma, mgr Małgorzata Wilbik, mgr Maria Łęgocka oraz prof. Władysław Baranowski – dyrektor Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UŁ. W rezultacie dyskusji między innymi zaktualizowano obowiązujący Regulamin Prac Ośrodka, w którym zaproponowano powołanie ciała doradczo-merytorycznego dla ODiIE, złożonego z trzech osób: delegata Zarządu Głównego PTL, członka zarządu lokalnego oddziału PTL oraz osoby wskazanej przez dyrekcję IEiAK UŁ. Ponadto przedyskutowano możliwości techniczno-prawne umieszczenia strony www i katalogu on-line „Bibliografii Etnografii

Polskiej w Internecie” na stronach internetowych Towarzystwa. Ze względu na potrzebę częstszych kontaktów kierownictwa ODiIE z ZG PTL postanowiono, aby kierownik Ośrodka miał prawo uczestniczyć w ZG PTL, a co najmniej raz w roku przed Walnym Zjazdem Delegatów brał udział w posiedzeniu Zarządu Głównego.

W skład komisji inwentaryzacyjnej magazynu wydawnictw weszli członkowie wrocławskiego oddziału PTL – Michał Mokrzan jako przewodniczący komisji oraz Katarzyna Majbroda i Justyna Starczewska-Licznierska. Poprzednia inwentaryzacja miała miejsce w 2003 roku. Inwentaryzacja wykazała nadwyżki w wysokości 11.292,50 zł, które powstały najczęściej poprzez nieuwzględnienie w kartotekach tak zwanych nadbitek drukarskich powyżej zamówionego nakładu. Aby tego uniknąć w przyszłości, postanowiono wpisywać do kartotek wyłącznie nakład faktycznie dostarczony z drukarni, czyli nakład właściwy oraz nadbitki. Stwierdzono również niedobory na kwotę 4.328,50 zł, co stanowi niecały 1% całego stanu magazynowego. Powstały one najprawdopodobniej podczas wielokrotnego przenoszenia magazynu, zanim znalazł się on na ulicy Szczytnickiej. Zarząd Główny uznał te braki za niezawinione. Dla uniknięcia takiej sytuacji w przyszłości, inwentaryzacja odbywać się będzie w cyklu dwuletnim. W trakcie weryfikacji zostały spisane również egzemplarze uszkodzone o łącznej wartości 4.151,50 zł. W sprawie tak zwanych kominów, które zawyżają realną wartość magazynową, a nie rokują sprzedaży, dokonano oszacowania według kryterium roku wydania: do 1980 roku pozostawia się maksimum 50 egzemplarzy, po 1980 do 2004 roku – po maksimum 100 egzemplarzy, po 2004 roku – w pełnej liczbie.

Finanse

Informacje zawarte w tej części sprawozdania dotyczą całego roku 2010 i pierwszych sześciu miesięcy roku 2011. Najważniejsze pozycje wśród wpływów to dotacja celowa Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz dochody ze sprzedaży wydawnictw.

Na rok 2010 Polskie Towarzystwo Ludoznawcze Zarząd Główny otrzymało dofinansowanie z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w wysokości 202.994,00 zł, co stanowi 52,75% kosztów realizacji wszystkich zadań. Drastycznie zostało obniżone dofinansowanie wymiany wydawnictw. Dotacją objęte zostały następujące zadania:

1. Konferencja naukowa „Za miedzę, za morze, w zaświaty... Kulturowe wymiary podróży” towarzysząca 86. WZD w Toruniu – 10.000,00 zł;
2. Upowszechnienie i promocja osiągnięć nauki polskiej – kontynuacja na rok 2010. Opracowanie selektywnej bibliografii polskiej za 2009 rok do bibliografii międzynarodowych – *Internationale Volkskundliche Bibliographie* i *International Bibliography of the Social Sciences* – 8.350,00 zł;
3. Tworzenie i użytkowanie bibliograficznych baz danych – kontynuacja na rok 2010. Gromadzenie informacji na nośnikach komputerowych, kwerenda biblioteczna, klasyfikacja i zapis w bazie danych bibliograficznych za 2009 rok do bieżącej bibliografii etnografii polskiej – 21.350,00 zł;

4. Udostępnianie księgozbioru i informacja biblioteczna – 18.900,00 zł;
5. Gromadzenie zbiorów – uzupełnianie zasobów bibliotecznych – 8.000,00 zł;
6. Komputeryzacja zbiorów bibliotecznych – 7.444,00 zł;
7. Konserwacja zbiorów bibliotecznych – 5.450,00 zł;
8. Opracowanie zbiorów bibliotecznych – 5.450,00 zł;
9. Wymiana wydawnictw Biblioteki im. Jana Czekanowskiego z instytucjami zagranicznymi i krajowymi – 5.500,00 zł;

10. Gromadzenie zbiorów muzealnych – 1.900,00 zł;

11. Opracowywanie zbiorów archiwalnych – 3.100,00 zł.

Działalność wydawniczą objęło dofinansowanie w wysokości 97.000,00 zł na następujące pozycje:

„Lud” 94: 2010 – 25.200,00 zł;

„Literatura Ludowa” 2010: 1-6 – 24.000,00 zł

„Łódzkie Studia Etnograficzne” 49, *Etyczne problemy badań antropologicznych* – 7.200,00 zł;

„Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego” 9: 1, *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka* – 10.000,00 zł;

„Archiwum Etnograficzne” 50, praca zbiorowa, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne* 3 – 11.250,00 zł;

„Archiwum Etnograficzne” 51, Bożena Lewandowska, *Wesele orawskie dawniej i dziś* – 3.600,00 zł;

„Biblioteka Literatury Ludowej” 8, Luiza Podziewska, *Ludowe opowiadania komiczne. Poetyka i antropologia* – 5.400,00 zł;

„Prace Etnologiczne” 22, Katarzyna Mirgos, *Mit Mari. Jego źródła i miejsce w kulturze Basków* – 7.200,00 zł;

„Prace Etnologiczne” 23, praca zbiorowa, *Nowe języki. Studia z zakresu kreolizacji języków i kultur* – 3.150,00 zł.

Sprzedaż wydawnictw przyniosła dochód w wysokości 35.663,35 zł. Koszty w 2010 roku wyniosły 310.612,11 zł. Per saldo w roku 2010 zaistniała minusowa różnica bilansowa – 21.831,44 zł. Powyższa sytuacja wynika przede wszystkim z konieczności zaangażowania własnych środków w realizację zadań dofinansowanych przez MNiSW – finansowe środki własne to ponad 30 tys. zł. Ponadto w 2010 roku z powodu niższej niż w latach wcześniejszych dotacji na utrzymanie biblioteki i archiwum PTL niemożliwe było pokrycie całości wydatków osobowych. Od 2010 roku Zarząd Główny ponosi opłaty eksploatacyjne oraz czynszowe za pomieszczenie biurowe (5.271,42 zł). Ponocone są także pewne koszty na rzecz Zarządu Głównego, to jest koszty delegacyjne, organizacji posiedzeń, korespondencyjne czy inne związane z funkcjonowaniem Biura. Przy ujemnym wyniku finansowym Zarząd Główny był wypłacalny i miał płynność finansową na działalność w 2011 roku. Został sporządzony bilans oraz rachunek zysków i strat za rok 2010, które to wraz z deklaracją CIT-8 przekazano do właściwego względem siedziby PTL Urzędu Skarbowego. Bilans, jednogłośnie zatwierdzony uchwałą na posiedzeniu ZG, został złożony wraz ze stosownymi dokumentami w Urzędzie Skarbowym w ustawowym terminie do 30 czerwca 2010 roku.

Natomiast na 2011 rok Polskie Towarzystwo Ludoznawcze otrzymało dofinansowanie z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w wysokości 200.860,00 zł. W tym na wydawnictwa:

- „Lud” 95: 2011 – 21.500,00 zł;
- „Literatura Ludowa” 2011: 1-6 – 21.000,00 zł;
- „Łódzkie Studia Etnograficzne” 50, *Wokół społeczności wiejskiej. Etnografia Kazimierzy Zawistowicz-Adamskiej* (red. naukowa A. Nadolska-Styczyńska, G.E. Karpińska) – 7.200,00 zł;
- „Biblioteka Literatury Ludowej” 9, *Nowe konteksty badań folklorystycznych* (red. naukowa J. Hajduk-Nijakowska, T. Smolińska) – 5.640,00 zł;
- „Biblioteka Zesłańca” 24, Eugeniusz Niebelski, *Tunka na Syberii. Księga zesłańcy 1863 roku* – 9.600,00 zł;
- „Biblioteka Zesłańca” 25, Teresa Frącek, *Zesłaniec nad brzegami Wołgi* – 9.600,00 zł;
- „Biblioteka Popularnonaukowa” 15, *Tubylcy własnego świata* (red. naukowa W. Kuligowski) – 4.500,00 zł;
- „Biblioteka Popularmonaukowa” 16, M. Szubert, *Żyjąc w cieniu śmierci* (red. naukowa T. Smolińska) – 6.000,00 zł;
- „Archiwum Etnograficzne” 2, *Polacy poza granicami kraju* (red. naukowa M. Michalska) – 11.400,00 zł;
- „Dziedzictwo Kulturowe” 5, M. Bisek-Grąż, *Dziedzictwo kulturowe Wałbrzyskiego* (red. naukowa T. Smolińska) – 9.000,00 zł;
- „Prace Etnologiczne” 24, Rafał Beszterda, *Bracia morawscy a kultury himalajskie* (red. naukowa Z. Jasiewicz lub R. Vorbrich) – 12.600,00 zł;

oraz na działalność biblioteki i archiwum, w tym:

Biblioteka:

1. Wymiana wydawnictw z instytucjami zagranicznymi i krajowymi – 8.600,00 zł;
2. Udostępnianie księgozbioru i informacja biblioteczna – 18.200,00 zł;
3. Gromadzenie zbiorów – uzupełnienie zbiorów bibliotecznych – 8.500,00 zł;
4. Konserwacja zbiorów bibliotecznych – 3.000,00 zł;
5. Opracowanie zbiorów bibliotecznych – 3.500,00 zł;
6. Komputeryzacja zbiorów bibliotecznych – 4.450,00 zł;

Archiwum:

1. Konserwacja zbiorów archiwalnych – 1.950,00 zł;
2. Opracowanie zbiorów archiwalnych – 2.400,00 zł;
3. Gromadzenie zbiorów archiwalnych – 1.200,00 zł.

Ponadto MNiSW przyznało dofinansowanie na konferencję naukową „Tradycyjna obrzędowość w kulturze współczesnej”, towarzyszącą WZD w Opolu – 10.000,00 zł oraz na:

1. Tworzenie i użytkowanie bibliograficznych baz danych – kontynuacja na rok 2011 – gromadzenie informacji na nośnikach komputerowych, kwerenda biblioteczna, klasyfikacja i zapis w bazie danych bibliograficznych za rok 2010 do bieżącej bibliografii etnografii polskiej oraz uzupełnienie brakujących not bibliograficznych z lat poprzednich – 10.500,00 zł;

2. Upowszechnianie i promocja osiągnięć nauki polskiej – kontynuacja za 2010 rok do bibliografii międzynarodowej *International Bibliography of the Social Sciences* – 7.520,00 zł;

3. Modernizacja strony internetowej „Bibliografii Etnografii Polskiej” dla potrzeb prezentacji międzynarodowej w celu upowszechniania osiągnięć nauki polskiej – 3.000,00 zł.

W pierwszym półroczu 2011 roku uzyskano dochód ze sprzedaży wydawnictw w wysokości 16.633,32 zł. Koszty wyniosły 73.588,84 zł.

Działalność wydawnicza

Przewodniczącym Rady Wydawniczej jest prezes prof. Michał Buchowski. W okresie sprawozdawczym odbyło się jedno posiedzenie Rady Wydawniczej, 12 kwietnia 2011 roku. W posiedzeniu uczestniczyli redaktorzy poszczególnych czasopism i serii wydawniczych PTL, członkowie ZG PTL, przewodnicząca GKR, dyrektor biura i główna księgowa Towarzystwa. Zgodnie z planem wydawniczym, w 2010 roku ukazały się następujące czasopisma i książki:

A. Periodyki:

„Lud” 94: 2010;

„Literatura Ludowa” 49: 2010;

„Łódzkie Studia Etnograficzne” 49, praca zbiorowa, *Etyczne problemy badań antropologicznych*;

B. Serie wydawnicze:

„Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego” 9: 1, *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka*;

„Prace Etnologiczne” 22, Katarzyna Mirgos, *Mit Mari. Jego źródła i miejsce w kulturze Basków*;

„Archiwum Etnograficzne” 50, praca zbiorowa, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne* 3;

„Archiwum Etnograficzne” 51, Bożena Lewandowska, *Wesele orawskie dawniej i dziś*;

„Biblioteka Literatury Ludowej” 8, Luiza Podziewska, *Ludowe opowiadania komiczne. Poetyka i antropologia*.

Zadania wydawnicze na rok 2011 to:

- „Lud” 95: 2011;
„Literatura Ludowa” 50: 2011;
„Łódzkie Studia Etnograficzne” 50, *Wokół społeczności wiejskiej. Etnografia Kazimierzy Zawistowicz-Adamskiej* (red. naukowa A. Nadolska-Styczyńska, G.E. Karpińska);
„Biblioteka Literatury Ludowej” 9, *Nowe konteksty badań folklorystycznych* (red. naukowa J. Hajduk-Nijakowska, T. Smolińska);
„Biblioteka Zesłańca” 24, Eugeniusz Niebelski, *Tunka na Syberii. Księga zesłańcy 1863 roku*;
„Biblioteka Zesłańca” 25, Teresa Frącek, *Zesłaniec nad brzegami Wołgi*;
„Biblioteka Popularnonaukowa” 15, *Tubylcy własnego świata* (red. naukowa W. Kuligowski);
„Biblioteka Popularnonaukowa” 16, M. Szubert, *Żyjąc w cieniu śmierci* (red. naukowa T. Smolińska);
„Archiwum Etnograficzne” 52, *Polacy poza granicami kraju* (red. naukowa M. Michalska);
„Dziedzictwo Kulturowe” 5, M. Bisek-Graż, *Dziedzictwo kulturowe Wałbrzyskiego* (red. naukowa T. Smolińska);
„Prace Etnologiczne” 24, Rafał Beszterda, *Bracia morawscy a kultury himalajskie* (red. naukowa Z. Jasiewicz lub R. Vorbrich).
W trakcie posiedzenia Rady zgłoszono następujące propozycje wydawnicze do realizacji na rok 2012:
„Lud” 96 i „Literatura Ludowa” 51;
„Łódzkie Studia Etnograficzne” 51, praca zbiorowa, *Antropolog w mieście i o mieście* (red. naukowa G.E. Karpińska);
„Archiwum Etnograficzne”, *Za miedzę, za morze, w zaświaty... Kulturowe wymiary podróżowania z materiałami* (20 art.) z międzynarodowej konferencji naukowej w Toruniu w 2010 roku (red. naukowa W. Olszewski i V. Wróblewska);
„Prace Etnologiczne”, tom z materiałami konferencji w Poznaniu organizowanej przez Komitet Nauk Etnologicznych PAN i IEiAK UAM „Rozwój a kultura”, pod red. Ryszarda Vorbricha;
„Prace Etnologiczne”, *Kultura na pilota. Medialne wymiary rzeczywistości społecznej*, (red. naukowa W. Kuligowski, M. Hermanowski);
„Prace Etnologiczne”, Jacek Splisgart, *Obrzędowość rodzinna w Japonii* (red. naukowa R. Vorbrich);
„Biblioteka Literatury Ludowej”, Ryszard Bieńkowski, *Cerowanie dziurawym parasolem deszczu* (red. naukowa M. Jakitowicz);
„Prace i Materiały Etnograficzne”, Andrzej Stachowiak, *Wyznania na Łemkowszczyźnie* (red. naukowa A. Brencz);
„Prace i Materiały Etnograficzne”, Natalia Maksymowicz, *Podwójny wzór kulturowy na Podhalu* (red. naukowa A. Brencz);

„Archiwum Etnograficzne”, Mateusz Gralewski, *Kaukaz. Wspomnienia z dwunastoletniej niewoli* (opracowanie Przemysław Adamczewski, Timirlan Ajtberow);

„Prace i Materiały Etnograficzne”, Aleksandra Winiarska-Marciniak, *Mit „Solidarności”. O narracjach i dyskursach czasu polskich przemian* (red. naukowa G.E. Karpińska);

„Biblioteka Popularnonaukowa”, Bożena Kaczmarczyk, *Tradycyjne oraz współczesne gry i zabawy dziecięce* (red. naukowa T. Smolińska);

„Biblioteka Zesłańca”, Stefania Skowron-Markowska, *Z Oxfordu na Syberię. Dziedzictwo naukowe Marii Antoniny Czaplckiej* (red. naukowa F. Rosiński);

„Biblioteka Zesłańca”, *Polacy w guberni archangielskiej. XIX i XX wiek* (red. naukowa Antoni Kuczyński, Mirosław Marczyk);

„Biblioteka Zesłańca”, Adolf Januszkiewicz, *Listy i dziennik ze stepów kirgiskich*, w opracowaniu Haliny Gerber (red. naukowa Antoni Kuczyński).

Składy redakcji serii wydawniczych i czasopism są następujące:

1. „Lud”: zespół redakcyjny: redaktor naczelny – dr hab. prof. UAM Danuta Penkala-Gawęcka, zastępca redaktora naczelnego – dr Jacek Bednarski, sekretarz redakcji – dr Natalia Bloch, redaktor – mgr Roman Bąk. Rada redakcyjna: prof. dr hab. Michał Buchowski, prof. dr hab. Zbigniew Jasiewicz, dr hab. prof. UŁ Katarzyna Kaniowska, prof. dr hab. Lech Mróz, prof. dr hab. Aleksander Posern-Zieliński, prof. dr hab. Czesław Robotycki;

2. „Atlas Polskich Strojów Ludowych”: redaktor naczelny – dr Anna Weronika Brzezińska, zastępca redaktora naczelnego – dr Justyna Słomska-Nowak, sekretarz redakcji – dr Mariola Tymochowicz;

3. „Dziedzictwo Kulturowe”: redaktor naczelny – prof. dr hab. Teresa Smolińska oraz prof. dr hab. Jan Adamowski, prof. dr hab. Michał Buchowski, prof. dr hab. Zygmunt Kłodnicki, prof. dr hab. Violetta Krawczyk-Wasilewska, mgr Ewa Repsch;

4. „Biblioteka Zesłańca”: redaktor naczelny – dr hab. prof. UW Antoni Kuczyński oraz prof. dr hab. Wiesław Caban, dr Adolf Juzwenko, prof. dr hab. Zbigniew Wójcik, prof. dr hab. Wojciech Wrzesiński;

5. „Biblioteka Popularnonaukowa”: redaktor naczelny – dr hab. prof. UAM Waldemar Kuligowski oraz mgr Olga Dyba, dr Magdalena Kwiecińska;

6. „Łódzkie Studia Etnograficzne”: zespół redakcyjny: redaktor naczelny – dr hab. prof. UŁ Grażyna Ewa Karpińska, sekretarz redakcji – mgr Małgorzata Chelińska, zastępca sekretarza – mgr Aleksandra Krupa. Komitet redakcyjny: dr hab. prof. UŁ Katarzyna Kaniowska, prof. dr hab. Bronisława Kopczyńska-Jaworska, prof. dr hab. Piotr Kowalski, dr hab. prof. UŁ Ewa Nowina-Sroczyńska, dr Katarzyna Orszulak-Dudkowska, dr hab. prof. UJ Jan Święch, prof. dr hab. Andrzej P. Wejland;

7. „Archiwum Etnograficzne”: kandydatura prof. Jana Adamowskiego na redaktora naczelnego musi zostać zatwierdzona przez WZD w Opolu;

8. „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego”: redaktor naczelny – prof. dr hab. Zygmunt Kłodnicki oraz prof. dr hab. Andrzej Brencz, prof. dr hab. Michał

Buchowski, prof. dr hab. Jerzy Czajkowski, prof. dr hab. Mirosława Drozd-Piasecka, dr Barbara Falińska, prof. dr hab. Wanda Paprocka, prof. dr hab. Marian Pokropek, prof. dr hab. Anna Szyfer;

9. „Prace i Materiały Etnograficzne”: redaktor naczelny – prof. dr hab. Andrzej Brenzc oraz dr Hubert Czachowski, dr Małgorzata Michalska;

10. „Prace Etnologiczne”: redaktor naczelny – dr hab. prof. UAM Ryszard Vorbrich oraz dr Przemysław Hinc;

11. „Literatura Ludowa”: redaktor naczelny – prof. dr hab. Jolanta Ługowska, sekretarz redakcji – Maria Bożena Kuczyńska oraz prof. dr hab. Jerzy Bartmiński, prof. dr hab. Jerzy Jastrzębski, prof. dr hab. Piotr Kowalski, dr hab. prof. UW r Antoni Kuczyński, prof. dr hab. Dorota Simonides, prof. dr hab. Roch Sulima, prof. dr hab. Ryszard Waksmund;

12. „Biblioteka Literatury Ludowej”: redaktor naczelny – prof. dr hab. Jolanta Ługowska oraz prof. dr hab. Jan Adamowski, prof. dr hab. Jerzy Bartmiński, prof. dr hab. Maria Jakitowicz, prof. dr hab. Krystyna Kossakowska-Jarosz, prof. dr hab. Piotr Kowalski, prof. dr hab. Roch Sulima.

Podjęto decyzję o płaceniu za recenzje wydawnicze. Ustalono wynagrodzenie to 400,00 zł brutto. Koszty recenzji nie są rozliczane przez MNiSW, a wyłącznie ze środków PTL. Dr A. W. Brzezińska przygotowała formularz recenzji, który będzie wykorzystywany przez recenzentów do opiniowania prac przygotowywanych do druku w Polskim Towarzystwie Ludoznawczym.

Nastąpiła zmiana statusu „Łódzkich Studiów Etnograficznych” z serii na czasopismo naukowe. Wynika to z wprowadzonej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego parametryzacji jednostek naukowych, a szczególnie parametryzacji czasopism, co związane jest z oceną naukowej działalności wydawniczej. Zespołowi redakcyjnemu przewodniczyć będzie prof. G.E. Karpińska.

W związku ze zmianą procedur przyznawania dofinansowania przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, termin składania wniosków na realizację zadań w 2012 roku uległ znacznemu przyspieszeniu, to jest do 30 września 2011 roku. Dlatego też recenzje („papierowe” oraz w wersji elektronicznej) oraz teksty do publikacji (w wersji elektronicznej) muszą być składane w biurze do końca czerwca. Dostarczona praca musi być zapisana w PDF w jednym pliku. Dotyczy to również prac zbiorowych.

Biblioteka Naukowa im. J. Czekanowskiego

Bibliotekę prowadzą, pod nadzorem mgr Pauliny Sucheckiej, mgr Aleksandra Michałowska od strony merytorycznej (od 1 października 2009 r. zatrudniona na etacie Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego) i Bożena Wrońska od strony technicznej. Biblioteka jest czynna codziennie w godz. od 9.00, w poniedziałki, wtorki, środy do 20.00, w pozostałe dni do 13.00 (z wyjątkiem piątków). Biblioteka jest obecnie włączona w struktury Biblioteki Uniwersyteckiej i umieszczona w systemie

informacyjnym w gronie Bibliotek Zakładowych Uniwersytetu Wrocławskiego, co skutkuje fachową opieką nad zbiorami.

W celu umożliwienia korzystania z księgozbioru studentom studiów zaocznych biblioteka jest czynna również w dwie soboty w miesiącu. Szczegółowy harmonogram znajduje się na stronie internetowej PTL. W czytelni biblioteki zbiory są udostępniane wszystkim zainteresowanym. Korzystają z nich przede wszystkim studenci etnologii, archeologii, kulturoznawstwa, historii sztuki, historii, filologii słowiańskiej, filologii polskiej, pracownicy muzeów i innych placówek kultury, nauczyciele. Na zewnątrz, zgodnie z regulaminem Biblioteki PTL, książki mogą wypożyczyć studenci etnologii oraz członkowie PTL.

Stan zasobów biblioteki na 31 grudnia 2010 roku wynosił 44.068 woluminów (w tym: 22.132 woluminów druków zwartych, 20.435 woluminów czasopism, 1.511 wydawnictw kartograficznych), których ogólna wartość wynosiła 313.186,09 zł. W roku 2010 wpłynęło 440 woluminów, w tym: 280 woluminów druków zwartych i 160 woluminów czasopism. Do zbiorów zakupiono 207 woluminów dzieł zwartych oraz 26 woluminów czasopism. Otrzymano również 34 egzemplarze darów i 18 woluminów wydawnictw własnych. W ramach wymiany wpłynęło 107 woluminów od instytucji zagranicznych i 48 od instytucji krajowych. W zamian wysłano 311 woluminów za granicę i 91 woluminów do instytucji krajowych.

W 2010 roku z zasobów biblioteki skorzystało 418 osób. Byli to przede wszystkim studenci uczelni wrocławskich i innych, członkowie PTL, pracownicy naukowci oraz inne osoby zainteresowane problematyką etnograficzną. W bibliotece udostępniono 2.343 woluminów, w tym 1.836 egzemplarzy druków zwartych (na miejscu 1.613, wypożyczenia 223), 738 czasopism (na miejscu 730, wypożyczenia 8).

Stan na 30 czerwca 2011 roku wyniósł 43.808 woluminów, od początku roku wpłynęło 199 woluminów, co zostało odnotowane w rejestrze nabytków. W ramach wymiany zagranicznej przybyły 52 woluminy (czasopism), z wymiany krajowej – 32 (czasopisma 17, zwarte 15); dary – 17 woluminów, wydawnictwa własne – 4 woluminy, zakupy – 94 woluminy. Od początku roku do 1 lipca 2011 roku z biblioteki skorzystało 315 osób. Udostępniono 1.213 woluminów, w tym 754 druków zwartych (572 na miejscu, wypożyczenia 182), 459 czasopism (451 na miejscu, 8 wypożyczeń).

W wyniku przeprowadzonego w roku 2009 skontrum, zdecydowano o wycofaniu ze stanu braków: 459 jednostek inwentarzowych ze zbiorów kartograficznych (realizacja zalecenia GKR). Powyższe pozycje zostały wpisane do rejestru ubytków.

Konserwacja zbiorów: poddano konserwacji i oprawiono tomy czasopism i serii „Folk-Lore. A Quarterly Review of Myth, Tradition...”, London 1898-1939, „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museum”, Cerniovitz 1893-1908, „Srpski Etnografski Zbornik” 1894-1926 oraz kilkanaście tytułów dzieł zwartych. Łącznie oprawiono 85 woluminów.

Komputeryzacja zbiorów: zgodnie z planem sporządzono zapis publikacji zagranicznych, które otrzymano w latach 1993-2008. W 2010 roku wprowadzono do komputerowego katalogu dzieła zwarte pozyskane w latach 1993-1995.

Biblioteka pozyskuje księgozbiór drogą wymiany, zakupów, darów i wydawnictw własnych PTL. Są to najnowsze i najbardziej wartościowe (a czasem kupowane w antykwariatach), wyselekcjonowane pod kątem profilu zbiorów biblioteki, publikacje z dziedziny etnologii, antropologii kulturowej, folklorystyki i nauk pokrewnych.

Na bieżąco była prowadzona dokumentacja biblioteczna i finansowa (rejestr przybytków, inwentarze, ewidencja ilościowo-wartościowa). Wszystkie woluminy zostały skatalogowane, sklasyfikowane do działów (zgodnie z klasyfikacją przedmiotową w działowym układzie zbiorów Biblioteki PTL), a karty katalogowe włączone do katalogów: alfabetycznego, czasopism, etnogeograficznego, działowego i topograficznego. Prowadzono selekcję książek wpływających z darów, sporządzano wykazy darów, wyceniano tytuły z wymiany. Systematycznie uzupełniano i wymieniano oznakowanie obwolut książek.

Prowadzona jest pełna dokumentacja dotycząca wymiany (bieżąca ewidencja wpływających tytułów, sporządzanie wykazów wewnętrznych wpływających książek i czasopism, prowadzenie kart wymiany dla każdej instytucji, prowadzenie bieżącej korespondencji z kontrahentami – wysyłanie monitów i potwierdzeń otrzymanych książek). Wszystkie otrzymane tą drogą publikacje są zewidencjonowane i włączone do ogólnie dostępnych katalogów. Przygotowano wykazy i wyeksponowano książki do naszych partnerów wymiany.

Publikacje PTL promują polską kulturę tradycyjną oraz świadczą o profilach badań krajowych etnologów. Stałą wymianę wydawnictw Polskie Towarzystwo Ludoznawcze prowadzi ze 131 instytucjami zagranicznymi i 41 krajowymi. Są to instytucje kulturalne i naukowe, przede wszystkim biblioteki uniwersyteckie, towarzystwa naukowe i muzea. Część kontaktów sięga przełomu XIX i XX wieku. Adresy partnerów wymiany są umieszczone na stronie internetowej PTL. Wykaz tytułów otrzymanych drogą wymiany jest przekazywany corocznie do Centralnego Katalogu Zagranicznych Wydawnictw w Bibliotece Narodowej, dzięki temu informacja o zbiorach dociera do zainteresowanych w całym kraju.

Archiwum Naukowe

Archiwum prowadzi Paulina Suchecka. Na bieżąco gromadzone są dokumenty dotyczące historii Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, rękopisy niepublikowanych tekstów z zakresu etnologii i folklorystyki.

W okresie sprawozdawczym zbiory archiwum PTL zostały powiększone o kolejne wspomnienia sybirackie (11 nowych tek) oraz o dokumentację naukową i wydawniczą Zarządu Głównego PTL i oddziałów terenowych. Archiwizowane są szczegółowe sprawozdania, jakie oddziały składają co roku ze swej działalności naukowej i popularyzatorskiej. Pozyskiwane zbiory są udostępniane w czytelni PTL podczas codziennych dyżurów. Korzystają z nich przede wszystkim pracownicy naukowci Uniwersytetu Wrocławskiego oraz innych placówek naukowych z kraju i zagranicy. Zbiory są wykorzystywane do opracowywania publikacji, między innymi słownika *Etnografowie i ludoznawcy polscy* (tom 3. wydany w 2010 r.) oraz książek z serii

„Biblioteka Zesłańca” (przygotowano do wydania w 2011 r. dwa kolejne tomy). Gromadzone w Archiwum PTL zbiory są także źródłem do merytorycznego przygotowania wystaw muzealnych (np. wystawa w Muzeum Etnograficznym we Wrocławiu „Zastaw wężerz, wódz niewodem... Rybołówstwo drzewiej”). W pierwszym półroczu 2011 roku ze zbiorów skorzystało 10 osób, udostępniono 110 teczek.

Oddziały Towarzystwa

W okresie sprawozdawczym przyjęto 32 nowych członków: Oddział Poznań – 7 osób, Oddział Północno-Mazowiecki – 5, Oddział Kraków – 4, Oddział Wrocław – 4, Oddział Łódź – 3, Oddział Gdańsk – 2, Oddział Lublin – 2, Oddział Opole – 2, Oddział Toruń – 2, Oddział Opoczno – 1.

Ośrodek Dokumentacji i Informacji Etnograficznej

W okresie sprawozdawczym w ramach corocznych grantów z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Ośrodku przygotowano wybory do dwóch międzynarodowych bibliografii: *Internationale Volkskundliche Bibliographie* i *International Bibliography of the Social Sciences*. Przygotowano na nośnikach komputerowych 214 not bibliograficznych etnografii polskiej za 2009 rok do IVB oraz 310 not do IBSS. W wyniku tych prac ukazują się noty bibliograficzne o polskich wydawnictwach w drukowanych, międzynarodowych rocznikach bibliograficznych oraz w prowadzonej przez IBSS bazie on-line dostępnej na subskrybowanej stronie internetowej.

Drugim podstawowym zadaniem wykonywanym w ODiIE są prace związane z bieżącą bibliografią etnografii polskiej w Internecie. Zapisano w komputerowej bazie danych i wprowadzono do katalogu on-line łącznie 1125 not bibliograficznych. Bibliografia internetowa: „Bibliografia etnografii polskiej w Internecie” udostępniana na stronie <http://bep.uni.lodz.pl> zawiera (dane z końca czerwca 2011 r.) ogółem 27.474 noty bibliograficzne, w tym: 4.532 noty za lata 1926-1939, 8.007 not za lata 1986-2000, 5.170 not za lata 2001-2003, 8.603 noty za lata 2004-2009 oraz 307 not za rok 2010.

Na prace ODiIE uzyskano dofinansowanie z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego:

2010 rok – tworzenie i użytkowanie bibliograficznych baz danych, kontynuacja na rok 2010. Gromadzenie informacji na nośnikach komputerowych, kwerenda biblioteczna, klasyfikacja i zapis w bazie danych bibliograficznych za 2009 rok do bieżącej bibliografii etnografii polskiej – 21.350,00 zł; upowszechnianie i promocja osiągnięć nauki polskiej – kontynuacja na rok 2010. Opracowanie selektywnej bibliografii polskiej za rok 2009 do bibliografii międzynarodowych – *Internationale Volkskundliche Bibliographie* i *International Bibliography of the Social Sciences* – 8.350,00 zł;

2011 rok – tworzenie i użytkowanie bibliograficznych baz danych, kontynuacja na rok 2011. Gromadzenie informacji na nośnikach komputerowych, kwerenda biblioteczna, klasyfikacja i zapis w bazie danych bibliograficznych za rok 2010 do bieżącej bibliografii etnografii polskiej oraz uzupełnienie brakujących not bibliograficznych z lat poprzednich – 10.500,00 zł; upowszechnianie i promocja osiągnięć nauki polskiej – kontynuacja za 2010 rok do bibliografii międzynarodowej *International Bibliography of the Social Sciences* – 7.520,00 zł oraz modernizacja strony internetowej „Bibliografii Etnografii Polskiej” dla potrzeb prezentacji międzynarodowej w celu upowszechniania osiągnięć nauki polskiej – 3.000,00 zł.

Sekretarz generalny
Jerzy Adamczewski

DOROBEK OŚRODKA DOKUMENTACJI I INFORMACJI ETNOGRAFICZNEJ POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO

Ośrodek Dokumentacji i Informacji Etnograficznej PTL został powołany na wniosek prof. Kazimierzy Zawistowicz-Adamskiej przez Zarząd Główny PTL w 1968 roku. Ze względu na kierującą jego pracami, został usytuowany w Łodzi, przy Katedrze Etnologii Uniwersytetu Łódzkiego (od 1972 r. pracami kierowała prof. Bronisława Kopczyńska-Jaworska). Zgodnie z intencjami założycielki, zakres działalności ODiE miał obejmować szeroko pojętą dokumentację krajowego i zagranicznego ruchu naukowego, jak również aktywności kulturalnej w zakresie kultury ludowej, w tym w pierwszym rzędzie sztuki ludowej i folkloru.

ODiE rozpoczął pracę w oparciu o dotację specjalną uzyskaną z Wydziału I PAN oraz środki przekazywane Polskiemu Towarzystwu Ludoznawczemu przez PAN na działalność statutową. Sumy te podlegały stałym wahaniom w zależności od zmian w sposobach finansowania nauki i kultury przez państwo oraz od pozyskiwanych dla Ośrodka i całego Towarzystwa dotacji specjalnych.

Prace z funduszy specjalnych były wykonywane na zlecenia przez specjalistów-etnografów, będących członkami PTL. W zależności od możliwości finansowych Towarzystwa zatrudniano w Ośrodku stałych pracowników, od jednego na 1/2 etatu w 1968 roku do dwóch pełnych etatów do końca lat 80.

Wraz z cofnięciem przez PAN stałych, corocznych dotacji dla towarzystw naukowych, przeznaczanych na cele statutowe, zatrudnianie pracowników w ODiE z roku na rok ulegało stałemu ograniczaniu. Aby wieloletnim współpracownikom zapewnić choćby ciągłość pracy, zatrudnienie pod koniec lat 90. wynosiło 2/5, a nawet 1/3 pełnego etatu (w 1973 r. pracownicy ODiE i Instytutu im. O. Kolberga otrzymali status pracowników naukowych), co nie zapewniało pracownikom nawet opieki lekarskiej.

Z tego powodu ostatnie pracownice odeszły z zatrudnienia etatowego w czerwcu 1998 roku. Mgr Maria Niewiadomska-Rudnicka zrezygnowała całkowicie ze współpracy, druga – mgr Małgorzata Wilbik pomaga w pracach ODiIE do dziś. Przez cały czas środki na pokrycie kosztów działalności Ośrodka były uzupełniane różnymi co do wielkości i niecorocznie pozyskiwanymi dotacjami.

Należy nadmienić, że po stałym uruchomieniu w Łodzi studiów etnograficznych w 1972 roku, w latach następnych Ośrodek korzystał z pomocy (10 dni pracy w roku akademickim) około 10-osobowej grupy studentów, którzy zaliczali w Ośrodku praktykę instytucjonalną. Niestety w nowych, oszczędnościowych programach nauczania praktyka ta została zlikwidowana i nawet na tę niewielką pomoc Ośrodek nie może liczyć.

Przez pierwsze kilka lat po likwidacji zatrudnienia etatowego w Ośrodku organizowano dyżury (2 godz. w tygodniu) na zasadzie pracy społecznej byłej pracownicy Ośrodka oraz pomocy pracownicy archiwum naukowego, wyznaczonej przez dyrektora Instytutu. Od czasu przeniesienia pokoju Ośrodka z drugiego piętra Instytutu na parter, w pobliżu biblioteki i archiwum Instytutu, raz w tygodniu dwugodzinny dyżur pełniła w nim pracownica archiwum Instytutu, a po uzgodnieniu telefonicznym, informacji udzielała na miejscu kierowniczka ODiIE. Niestety, w ramach oszczędności, w roku akademickim 2009/2010 ograniczono w bibliotece Instytutu liczbę pracowników i archiwistka instytutowa pełni dyżury w bibliotece. W Ośrodku pomaga kierowniczka ODiIE dorywczo, w razie istotnej potrzeby.

Przedstawione okoliczności spowodowały, że cały okres działalności Ośrodka podzielić można na kilka podstawowych okresów różniących się intensywnością działań, efektami i charakterem pozyskiwanych rezultatów.

Zapoczątkowanie prac Ośrodka

Początek prac Ośrodka przypadł na lata sześćdziesiąte XX wieku, w którym to okresie Katedra Etnografii UŁ nie prowadziła pracy dydaktycznej. Sytuacja ta pozwoliła na poświęcenie Ośrodkowi szczególnej uwagi. Zgodnie z przyjętym planem działania należało zacząć gromadzić potrzebne dane, z czym wiązały się podstawowe problemy techniczne, jak również sprawa ustalenia zakresu zbieranych informacji oraz techniki ich archiwizowania. Główny problem archiwum stanowił sposób pozyskiwania danych, ich kolekcjonowania, podziału i wreszcie odszukiwania w zbiorze archiwalnym.

Organizacja bazy dokumentacyjnej

W latach 60. i 70. zarówno muzea, jak i inne instytucje i placówki naukowe gromadziły informacje systemem kartotekowym. Dyskusja koncentrowała się wokół kwestii wyboru najlepszych systemów wyszukiwawczych, z czym łączył się podstawowy problem wypracowania systemu klasyfikacji danych, związany nierozłącznie z zakresem przedmiotowym dyscypliny, wyodrębnieniem jej dziedzin i stosowanymi pojęciami. W znanych nam placówkach europejskich panowała ogromna

różnorodność systemów klasyfikacyjnych. Rozpoczęliśmy więc prace nad zasadami tworzenia klasyfikacji, co na gruncie etnologii nie było rzeczą prostą ze względu na zainteresowanie naszej dyscypliny nie tylko człowiekiem i jego zachowaniami, ale także światem wytworów materialnych i niematerialnych jego działalności. Do ważniejszych prac z tego okresu należały:

- w 1970 roku udział pracowniczek Ośrodka w seminariach Ośrodka Informacji Naukowej PAN oraz zapoznanie się z pracami o systemach klasyfikacji i zasadach budowania tezaurusów dyscyplinarnych;

- w 1971 roku przygotowanie trzech artykułów o potrzebach dokumentacji osiągnięć naszej dyscypliny;

- w 1973 roku udział w pracach sekcji dokumentacji MUNAiE w Chicago;

- w 1978 roku przejęcie kierownictwa sekcji ds. dokumentacji i informacji KNE PAN, udział w dyskusjach redakcyjnych „Demosu”;

- w 1980 roku organizacja konferencji KNE PAN;

- w 1983 roku udział pracownic w kursie OIN PAN;

- w 1984 roku referat o stosowanej klasyfikacji na kongresie SIEF w Wiedniu;

- w 1987 roku udział w opracowaniu hasła do „Słownika etnolingwistycznego” pod redakcją prof. J. Bartmińskiego;

- w 1989 roku współorganizacja w Toruniu konferencji poświęconej dokumentacji muzealnej;

- w 1990 roku powielenie opracowanego przez ODiE *Słownika kultury materialnej* (rozprowadzanego przez PTL).

Kartoteki dokumentacyjne

Od początku działalności nawiązano kontakty z Ośrodkiem Informacji Naukowej PAN, Biblioteką Narodową oraz Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej (CINTE), prowadzącymi szkolenia i publikującymi literaturę przedmiotu oraz służącymi fachowym poradnictwem.

Pierwsze prace w Ośrodku polegały na założeniu kartotek informujących o prowadzonych w kraju i za granicą pracach badawczych, muzeach etnograficznych, instytucjach naukowych, zespołach folklorystycznych i ich pracownikach, twórcach ludowych itp. Wymagały dotarcia do istniejących źródeł informacji oraz przyjęcia współczesnych sposobów ich przechowywania i wyszukiwania.

W założeniach powołania Ośrodka planowano, że stanie się on centralną, ogólnopolską instytucją udzielającą informacji pomocnych w szeroko pojętej działalności kulturalnej. Jednak już po pierwszych latach działalności przekonano się, że pomimo wysiłków, wiedza o istnieniu Ośrodka i jego możliwościach nie docierała do szerokiego kręgu społecznego. Mimo że Ośrodek zgromadził szereg kartotek dokumentujących życie naukowe w dziedzinie etnografii oraz działalność zespołów folklorystycznych, rzemieślników i twórców ludowych, po informacje o nich zainteresowani zwracali się przede wszystkim do regionalnych i większych muzeów etnograficznych. Z tego powodu już w początku lat 70. zamknięto kartoteki folklorystyczne,

ograniczając się do zbierania wiadomości o ruchu naukowym oraz informacji bibliograficznych.

Działania związane z prowadzeniem kartotek dokumentacyjnych:

1967-1990 – przygotowanie i publikacja informacji o polskim ruchu naukowym w dziedzinie etnografii w kolejnych rocznikach „Ludu” (t. 54 do 73);

1957-1982 – doktoraty i habilitacje z etnografii i etnologii;

1968-1970 – prace badawcze prowadzone przez etnografów;

1969-1973 – festiwale, „dni”, konkursy folklorystyczne;

1970-1977 – magisteria z etnografii;

1970-1986 – etnograficzne wystawy czasowe;

1971-1988 – konferencje naukowe o tematyce etnograficznej;

1975-1977 – polskie etnograficzne wystawy za granicą.

Prace bibliograficzne

W chwili powołania Ośrodka, PTL przekazał mu notatki z bieżącej bibliografii etnografii polskiej gromadzone przez Bolesława Gawina i do 1960 roku publikowane w „Ludzie”. Stały się one zaczątkiem bibliografii kontynuowanej przez następne lata w Ośrodku. Dane bibliograficzne gromadzono na kartkach katalogowych, wypisując dane z wykazu publikacji zwartych i przeglądu zawartości czasopism publikowanych przez Bibliotekę Narodową. Uzyskane informacje weryfikowano i uzupełniano przeglądając roczniki i tygodniki czasopism zamieszczających artykuły interesujące etnografa. Następnie kartki porządkowano zgodnie z przyjętym układem przygotowanych do druku bibliografii, obejmujących kolejne pięciolecia. Po sporządzeniu maszynopisu bibliografii, na podstawie szczotki druku sporządzano indeksy – etnogeograficzny i osobowy. Przygotowanie jednego tomu bibliografii zajmowało kilka lat.

Pracę uprościło i zintensyfikowało udostępnienie Ośrodkowi przez Katedrę Etnografii UŁ w roku 1989 komputera, a następnie przystosowanie programu CDS ISIS do tworzenia komputerowej bazy opisów prac etnograficznych. Dzięki temu proces klasyfikacji i wydruku dokonywał się automatycznie. Dodatkowej pracy wymagało wprowadzenie obszerniejszych opisów oraz słów kluczowych oddających zawartość treściową publikacji.

Główną troską Ośrodka było zapewnienie ciągłości prac i wystarczających środków na weryfikację biblioteczną, dość pracochłonny wpis poszczególnych not do komputera oraz znalezienie środków na druk kolejnych bibliografii. Ponieważ ostatecznie Ośrodkowi odmówiono środków na publikację bibliografii za lata 1990-2000, w oparciu o grant przyznany w wyniku starań prof. B. Kopczyńskiej-Jaworskiej wprowadzono bazę bibliograficzną do Internetu.

Główne dokonania bibliograficzne:

1982 – publikacja bibliografii za lata 1961-1969, cz. 1;

1983 – publikacja bibliografii za lata 1961-1969, cz. 2;

1986 – publikacja bibliografii zawartości „Literatury Ludowej” za lata 1957-1985;

- 1988 – publikacja bibliografii zawartości „Ludu” za lata 1895-1985;
- 1989 – publikacja bibliografii za lata 1976-1985, udostępnienie komputera PC, adaptacja programu CDS ISIS;
- 1991 – początek gromadzenia materiałów bibliograficznych z lat 1986-2000;
- 1993 – publikacja bibliografii za lata 1926-1933;
- 1996 – publikacja bibliografii za lata 1934-1939 oraz za lata 1986-1990;
- 2004 – opracowanie struktury bazy internetowej, wprowadzenie słów wyszukiwawczych, wprowadzenie do bazy danych z 2001 roku;
- 2005 – uzupełnianie bazy danymi z lat 2002-2003;
- 2006 – uzupełnianie bazy danymi z lat 2004-2006;
- 2007 – w styczniu – udostępnienie bazy w Internecie.

Wybory bibliograficzne dla bibliografii zagranicznych

Polskie środowisko etnograficzne utrzymywało współpracę z redakcją międzynarodowego czasopisma abstraktów etnologicznych i folklorystycznych „Demos” (redakcja w Dreźnie, NRD). Między innymi, z ramienia PTL w pracach redakcyjnych uczestniczył dr Stanisław Błaszczuk, a z IHKM PAN prof. Anna Kutrzeba-Pojnarowa. W latach 70. przekazano zadanie gromadzenia abstraktów, korektę tłumaczeń i korespondencję Ośrodkowi. Średnio wysyłano rocznie około trzydziestu abstraktów (przygotowywano je w języku polskim, tłumaczone były w Dreźnie). Dla potrzeb klasyfikacji opracowano niemiecko-polski słownik słów kluczowych. Ważnym zadaniem było opracowanie tablic hierarchiczno-tematycznych słownika słów kluczowych stosowanych w analizie treści pozycji przedstawianych w abstraktach.

Współpraca z „Demosem”:

1980 – ankieta muzealna i sporządzenie charakterystyki polskich muzeów do „muzealnego” zeszytu „Demosu”;

do 2002 roku udział w zebraniach redakcyjnych „Demosu”: Drezno, Lublana, Berlin Wschodni, Błażejewko koło Poznania, Drezno, RFN.

Po zjednoczeniu Niemiec „Demos” przedstawiający prace tak zwanych demoludów i ZSRR, przestał się ukazywać.

Bibliografia IVB

W oparciu o przygotowywaną bibliografię bieżącą w Ośrodku opracowywano od roku 1977 wybory do *Internationale Volkskundliche Bibliographie*, wydawanej najpierw w Szwajcarii, potem w Niemczech Zachodnich, a następnie w Bremie. Po wyzwoleniu krajów bloku sowieckiego redakcję przeniesiono do Tallina w Estonii. Pracownicy Ośrodka brali udział w kolejnych zebraniach redakcyjnych IVB – 1990 Brema, RFN; 1991 Burgerland, Austria; 1992 Zurych, Szwajcaria; 1994 kongres SIEF, Wiedeń, Austria. W zebraniu w 2004 roku nie wzięliśmy udziału ze względu na brak środków. Przesłaliśmy tylko referat opublikowany w „Ludzie” 89, 2005.

Bibliografia UNESCO

W 1971 roku ODiE podjął się redakcji wyborów bibliograficznych dla Section International de Documentation et Information UNESCO, redagującej w Paryżu między innymi *Social Science Bibliography/Anthropology*. Redakcja ta z czasem przeniosła się do London School of Economics, gdzie oprócz corocznego tomu bibliografii w wersji książkowej zaczęto wydawać bibliografię na CD, a następnie udostępniać ją w Internecie. Z redakcją *International Bibliography of the Social Sciences* Ośrodek współpracuje do dziś. Należy zaznaczyć, że po roku 2000 Ośrodek dwukrotnie nie dostawał na ten cel rocznych dotacji! W pierwszym roku Ośrodkowi przyszedł z pomocą uniwersyteckie ośrodki etnologiczne, opodatkowując się dobrowolnie na rzecz przygotowania bibliografii, w drugim Ośrodek otrzymał jednorazową dotację z Redakcji IBSS, która nie chciała zrezygnować z naszej współpracy.

Kartoteki osobowe

W 1996 roku sporządzono w Ośrodku dublety kart członkowskich PTL. Zaprowadzono ewidencję zmarłych. Rozpisano ankietę osobową wśród pracujących w zawodzie absolwentów etnografii.

W 1986 roku na zlecenie KNE PAN pozyskano dane statystyczne z GUS z akcji „Magister” i uzupełniono kartoteki. Sporządzono dla KNE PAN analizę zatrudnienia absolwentów etnografii. Oprócz kartoteki założono teczkę osobową z danymi pozyskiwanymi w ramach różnych działań Ośrodka.

Po śmierci dr. Jana P. Dekowskiego, w 1988 roku Ośrodek zabezpieczył kompletowane przez niego materiały do „Słownika zasłużonych etnografów”, który projektował. W 1990 roku, decyzją ZG PTL, przejęła je dr Anna Kowalska-Lewicka.

Amerykański słownik antropologów

W 1988 roku na zamówienie uniwersytetu w Chicago sporządzono 67 biogramów wybitnych badaczy polskich na polu etnologii, zmarłych przed rokiem 1920. Ze względu na rozmiary publikacji tylko trzydzieści z nich redakcja umieściła w *International Dictionary of Anthropologists*, New York-London: Garland Publications 1991.

Sekcja korespondentów terenowych PTL

W 1975 roku, w planie tematu węzłowego (temat 11.1.IV) została powołana w ramach PTL Sekcja, której celem miało być zorganizowanie siatki korespondentów, mających odpowiadać na przesłane ankiety. Kierownictwo merytoryczne Sekcji objęła mgr Zofia Neymanowa z Sieradza, natomiast stronę administracyjną powierzono Ośrodkowi. Poza sprawami finansowymi Ośrodek zajmował się powielaniem, wysyłaniem i ewidencjonowaniem ankiet oraz organizowaniem zjazdów korespondentów.

W 1980 roku przekazano Ośrodkowi kierownictwo Sekcji. Z powodu braku środków finansowych Sekcja decyzją Zarządu Głównego PTL zawiesiła działalność w 1987 roku. Pracowała 12 lat i skupiała od 89 korespondentów na początku, do 137 pod koniec działalności. Archiwum Sekcji zostało przekazane do archiwum PTL we Wrocławiu. Odbyły się cztery zjazdy korespondentów: w roku 1976 w Łodzi, w 1977 w Uniejowie, w 1978 w Kaliszu, w 1984 w Łodzi.

Bibliograficzna baza internetowa

Jak wspomniano, materiały do ostatniego tomu drukowanej bibliografii, obejmujące lata 1986-1990, wprowadzano już do bazy komputerowej programu CDS ISIS przystosowanej do przygotowywania bibliografii przeznaczonej do druku. Podobnie wyglądały zapisy obejmujące lata 1990-2000, z tym że częściowo były one niekompletne, gdyż w latach tych Ośrodek nie posiadał już stałych pracowników.

W momencie opracowywania wersji internetowej bazy, opis bibliograficzny rozbudowano, w związku z czym przekazana do Internetu baza ze wspomnianych lat wymaga niestety pewnych uzupełnień.

Redakcje i inne prace organizacyjne

Oprócz jedenastu tomów różnego rodzaju bibliografii bieżących i retrospektywnych, Ośrodek zredagował i przygotował do druku dla Ministerstwa Kultury i Sztuki informatory o ośrodkach ginących umiejętności rzemieślniczych w latach 90. XX wieku. Ponadto organizował liczne konferencje i seminaria dotyczące problemów dokumentacji etnograficznej, w tym konferencję poświęconą współczesnym problemom wsi przygotowaną razem z Radą Krajową Towarzystw Regionalnych i Uniwersytetem Łódzkim w 1997 roku (referaty drukowane w „Łódzkich Studiach Etnograficznych” 37: 1998). Ponadto Ośrodek zorganizował w 1968 roku na terenie łódzkiego Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego wystawę połączoną z pokazem produkcji tkanin dwuosnowowych. Wystawa była włączona do programu Międzynarodowego Triennale Tkaniny zorganizowanego przez Muzeum Włókiennictwa w Łodzi. Odnośnie do prac organizacyjno-redakcyjnych należy także wspomnieć o zgromadzeniu i przetłumaczeniu w latach 1982-1983 artykułów do „polskiego” zeszytu czasopisma „Objets et Mondes” 24: 3-4, 1967, wydawanego przez Musée de l’Homme w Paryżu.

Baza źródłowa Ośrodka

Na zakończenie powyższych informacji warto jeszcze dodać, że w wyniku prowadzonych prac, oprócz dokumentów administracyjnych, Ośrodek posiada materiały dokumentujące niektóre etnograficzne konferencje międzynarodowe i krajowe oraz wystawy etnograficzne, bogate materiały do prac klasyfikacyjnych i słownikowych,

materiały dotyczące historii i przeglądów filmów etnograficznych, prac związanych z wprowadzeniem do programów szkolnych elementów wiedzy etnograficznej (dziedzictwo regionalne) czy akcji opieki nad twórczością i sztuką ludową, wreszcie dane biograficzne o etnografach czy materiały słownikowe. Można je, moim zdaniem, wykorzystać w opracowaniach dotyczących historii naszej dyscypliny.

Bronisława Kopczyńska-Jaworska

POSIEDZENIE PLENARNE
KOMITETU NAUK ETNOLOGICZNYCH PAN,
CIESZYN, 14 MAJA 2010

Posiedzenie odbyło się w siedzibie Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. Rozpoczęła je dziekan Wydziału, prof. dr hab. Halina Rusek, witając członków Komitetu. Obrady poprowadził, według wcześniej przyjętego porządku, przewodniczący Komitetu, prof. Aleksander Posern-Zieliński. Podziękował władzom dziekańskim i dyrekcji Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UŚ za zaproszenie KNE, a następnie usprawiedliwił nieobecnych członków Komitetu: Michała Buchowskiego, Jolantę Kowalską, Piotra Kowalskiego, Sławoja Szynkiewicza, Elżbietę Tarkowską, Jerzego S. Wasilewskiego i Henryka Zimonia.

Posiedzenie było poświęcone trzem zespołom zagadnień: prezentacji komunikatów, wypracowaniu stanowiska Komitetu na temat stanu nauk etnologicznych, niezbędnego do syntetycznej oceny polskiej humanistyki w ramach zadania Zespołu Ekspercko-Integracyjnego Nauk o Kulturze i Sztuce PAN, oraz prezentacji wniosków wynikających z przeprowadzonej ekspertyzy „Ocena systemu i praktyki kształcenia etnologicznego (antropologicznego) na polskich wyższych uczelniach w latach 2004-2009”.

W ramach komunikatów, przewodniczący poinformował zebranych o sytuacji w PAN, o pracach nad nową ustawą o PAN, szczególnie o dalszym statusie komitetów, a także o reformie nauki i ustawie o tytułach naukowych. Prof. Posern-Zieliński przedstawił też założenia organizowanej przez Komitet konferencji „Rozwój a kultura”. Następnie prof. Lech Mróz omówił przygotowania do jubileuszu 75-lecia Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UW i połączonych z tymi obchodami przedsięwzięć: konferencji „Antropologia sąsiedzka”, wystawy „Etnologia warszawska po 75 latach” i studenckiej wystawy w Państwowym Muzeum Etnograficznym. Z kolei prof. Władysław Baranowski poinformował o konferencji „Antropologia miasta” w Łodzi, a prof. Katarzyna Kaniowska o konferencjach studenckich: „Etyczne problemy badań terenowych” i „Jakiej antropologii oczekujemy”. W nawiązaniu do tej ostatniej informacji, prof. Posern-Zieliński wspominał o podobnej sesji orga-

nizowanej niegdyś przez archeologów i zaproponował, aby w przyszłości zaplanować konferencję traktującą o tym, czego inne dyscypliny oczekują od nas. Następnie poruszono kwestię wydawnictw: prof. Ryszard Vorbrich apelował o składanie materiałów do serii PTL „Prace Etnologiczne”, a prof. Danuta Penkala-Gawęcka poinformowała o powołaniu dr Natalii Bloch na nowego sekretarza „Ludu” oraz o dotacji (25.000 zł) otrzymanej na kolejny, 94. tom tego czasopisma (dziesięć arkuszy w tym tomie stanowią materiały z konferencji Komitetu na temat globalizacji). W dyskusji rozważano kwestię, czy poszczególne tomy „Ludu” mogą być tematyczne oraz techniczne problemy związane z recenzowaniem artykułów nadsyłanych do redakcji „Ludu”.

Podejmując drugie, przewidziane porządkiem obrad, zagadnienie, przewodniczący Komitetu podkreślił konieczność wypracowania stanowiska Komitetu na temat stanu nauk etnologicznych. Poinformował, że istnieje projekt opublikowania zgromadzonych materiałów całego Zespołu Ekspertko-Integracyjnego Nauk o Kulturze i Sztuce PAN. Zwrócił uwagę, że taka publikacja będzie traktowana jako wizytówka nauk humanistycznych. Dla nauk etnologicznych zarezerwowano około ośmiu stron tekstu. Przewodniczący dodał, że nieco zmodyfikował – w stosunku do pierwowzoru – ankietę, którą rozesłał w celu pozyskania danych. Tekst, który zamierza przygotować w oparciu o otrzymane materiały, będzie traktował o stanie badań w etnologii. Przedstawił 9-punktowy konspekt tego opracowania:

1. ewolucja od etnografii do antropologii. Sytuacja strukturalna, miejsce etnologii w zespole nauk. Zakres przedmiotowy badań (terytorialny, merytoryczny, refleksja teoretyczna a badania empiryczne), badania jakościowe – przesuwanie się przedmiotu zainteresowań od „tradycyjnej” kultury wsi do nowych obszarów, na przykład miasta czy Internetu;

2. związki interdyscyplinarne – etnologia i antropologia jako nauki społeczne i humanistyczne, związki z muzealnictwem, religią, sztuką, historią, literaturą, antropologizacja nauk pokrewnych (banalizacja, ale też rozszerzenie współpracy): refleksja antropologiczna i zapożyczanie metod etnologicznych przez inne dyscypliny, ambiwalentne relacje między kulturoznawstwem a antropologią kulturową;

3. kulturotwórcza rola etnologii (ochrona materialnego i niematerialnego dziedzictwa, rozbudzanie tożsamości narodowej, edukacja regionalna, ochrona pamięci kulturowej);

4. najważniejsze osiągnięcia poszczególnych ośrodków w zakresie badań w ostatnich pięciu latach (nad Polonią i Polakami w innych krajach, transformacją od 1989 r., życiem codziennym, antropologią miasta, problemami regionalnymi, uchodźcami w Polsce);

5. popularyzacja wiedzy (ochrona dziedzictwa w muzeach, ekspertyzy, wystawy, publikacje antropologiczne w przekładach, szkoły letnie, konferencje interdyscyplinarne, udział w mediach, ścieżki edukacji regionalnej, edukacja etnologiczna dla innych kierunków, współpraca z instytucjami samorządowymi, muzealnymi);

6. analizowane i pożądanе kierunki badań (studia nad nową Europą, migracjami, uprzedzeniami, antropologia polityczna, antropologia rozwoju, antropologia stosowana, antropologia biznesu, zarządzania, antropologia edukacji, antropologia turystyki);

7. przeszkody i bariery rozwoju: finansowe, organizacyjne (słaby udział w większych grantach i publikacjach z „pierwszej linii”);

8. środki na realizację badań (granty: promotorskie, indywidualne, krajowe);

9. formy współpracy z zagranicą (zbyt mało konferencji międzynarodowych organizowanych w kraju, słaba obecność na konferencjach zagranicznych, mało projektów zagranicznych).

W konkluzji prof. Posern-Zieliński stwierdził, że po przygotowaniu opracowania zostanie ono rozesłane członkom Komitetu.

W ostatniej części posiedzenia zespół ekspertów wyłoniony przez Komitet, w składzie: prof. prof. Aleksander Posern-Zieliński, Zygmunt Kłodnicki, Lech Mróz, Ewa Nowina-Sroczyńska i Czesław Robotycki, zaprezentował swoje wnioski wynikające z przeprowadzonej ekspertyzy na temat praktyki kształcenia etnologicznego, po czym nastąpiła dyskusja. W ramach wolnych głosów i wniosków, prof. Kaniowska wystąpiła z inicjatywą, aby kolejne posiedzenie Komitetu poświęcić kwestii kształcenia na poziomie doktoranckim i zaproponowała, że przygotuje materiał wprowadzający do dyskusji; stąd prośba do zebranych o dostarczenie odpowiednich danych na ten temat, jeżeli podjęta będzie ta problematyka.

Prof. Lech Mróz dodał, że jednym z tematów do dyskusji powinna być też kwestia powstawania nowych ośrodków etnologicznych, a prof. Zbigniew Jasiewicz podkreślił, że trzeba się zastanowić, jak tym nowym ośrodkiem pomóc.

Zamykając zebranie przewodniczący obiecał, że najbliższe posiedzenie będzie poświęcone sygnalizowanym wyżej zagadnieniom.

Ryszard Vorbrich

POSIEDZENIE PLENARNE KOMITETU NAUK ETNOLOGICZNYCH PAN, POZNAŃ, 21 PAŹDZIERNIKA 2010

Posiedzenie odbyło się w siedzibie Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM w Poznaniu. Otworzył je przewodniczący KNE, prof. Aleksander Posern-Zieliński, usprawiedliwiając nieobecnych członków Komitetu: prof. prof. Czesława Robotyckiego, Jana Święcha, Elżbietę Tarkowską, Jerzego S. Wasilewskiego i Henryka Zimonia, następnie poprowadził je według wcześniej przyjętego porządku.

Posiedzenie zostało podzielone na trzy części. Pierwszą poświęcono aktualnym problemom środowiska, w tym komunikatom, sprawom bieżącym Komitetu, informacji o sytuacji w PAN, Wydziale I PAN i w innych ośrodkach organizacji nauki, na tle reformy nauki, oraz sprawozdaniu z przebiegu Interkongresu Międzynarodowej Unii Nauk Antropologicznych i Etnologicznych w Turcji.

W ramach komunikatów przekazano informacje o zakończonych i będących w toku habilitacjach (J. Kajfosa, D. Demskiego, K. Marciniak, M. Trojana, D. Czai) oraz o wszczętych procedurach profesorskich (J. Tokarskiej-Bakir, A. Wieczorkiewicz, I. Kabzińskiej). Następnie prof. Ryszard Vorbrich omówił program konferencji „Rozwój a kultura” organizowanej przez KNE w Ośrodku Konferencyjnym w Będlewie koło Poznania.

Powiadomiono zebranych o zaszczytnych funkcjach i wyróżnieniach członków Komitetu: prof. Michała Buchowskiego, który został wiceprzewodniczącym World Council of Anthropological Associations, prof. Doroty Simonides, która została nagrodzona „Śląskim Szmaragdem”, prof. Aleksandra Poserna-Zielińskiego, który został członkiem Polskiej Akademii Umiejętności, a także o jubileuszach członków Komitetu: prof. prof. Henryka Zimonia, Zygmunta Kłodnickiego i Bronisławy Kopczyńskiej-Jaworskiej.

Następnie omówiono przebieg naboru na studia w poszczególnych ośrodkach etnologicznych. I tak, w Toruniu przyjęto 60 osób na pierwszy stopień studiów oraz 36 na drugi stopień (W. Olszewski); w Gdańsku 60 na pierwszy stopień (W. Bęben); w Poznaniu 70 (pierwszy) i 36 (drugi); w Łodzi 96 (pierwszy) i 28 (drugi), maleje zainteresowanie studiami wieczorowymi (W. Baranowski); w Warszawie 45 (pierwszy) i 29 (drugi), na niestacjonarne 39 (pierwszy) (L. Mróz); w Cieszynie 75 (pierwszy) i 25 (drugi), nie ma studiów niestacjonarnych i doktoranckich (Z. Kłodnicki); we Wrocławiu około 40 osób na studia dzienne, prowadzenie zaocznych nie opłaca się (A. Paluch).

Poinformowano także o kategoriach (pierwszej i drugiej) przyznanych poszczególnym placówkom etnologicznym po ocenie parametrycznej. W dyskusji poruszano między innymi to, że nowa ocena parametryczna nie jest korzystna dla nauk humanistycznych, podobnie jak preferowanie publikacji w języku angielskim, postulowano także potrzebę zmiany „filozofii punktowania” publikacji. Podniesiono także problem studiów doktoranckich, czyli studiów trzeciego stopnia na etnologii. Studia takie funkcjonują w kilku ośrodkach. Na UMK są to studia wydziałowe, a doktoranci mają stypendia rotacyjne (W. Olszewski); na UAM przyjęto dwie osoby, ogółem jest 12-13 doktorantów, powołano też studia zaoczne płatne (1.500 zł za semestr) (M. Buchowski); na UŁ na studiach wydziałowych studiuje 19 osób, istnieje tendencja do przyjmowania jak największej liczby kandydatów (W. Baranowski); na UW na studiach wydziałowych jest 12 osób, brak stypendium na pierwszym roku i brak pracy po studiach nie zachęca do ich podejmowania (L. Mróz); w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN nabór kandydatów trwa od dwóch lat, a studia są płatne. W dyskusji prof. Posern-Zieliński podkreślił, że korzystne jest kształcenie nowych kadr, ale problemem pozostają dla instytutów koszty, które generują doktoranci i to, kto je ma pokrywać.

Kolejną kwestią, o której informowano były granty. Stwierdzono, że do grantowej komisji archeologiczno-etnologicznej trafiają także wnioski z innych dyscyplin, mające walor etnologiczno-antropologiczny, co powoduje zagęszczenie puli grantowej i konkurencję dla naszych wniosków. W dyskusji wspomniano o sprawie lokalu dla komisji grantowej (R. Vorbrich) oraz powiadomiono o przyznaniu trzech grantów Instytutowi im. O. Kolberga.

Na zakończenie przekazano komunikaty o interesujących konferencjach: dedykowanej P. Szackiemu – w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie; poświęconej C. Lévi-Straussowi; na temat antropologii miasta – w Łodzi; konferencji PTL „Antropologia podróżowania” – w Toruniu; „Obcy w karykaturze” – w Warszawie; Szkole letniej połączonej z jubileuszem Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UW.

Z bieżących spraw Komitetu omówiono przede wszystkim kwestię wydawnictw. Poinformowano o wydaniu pierwszego tomu materiałów z konferencji „Antropologia polityki i polityka w antropologii” (red. M. Drozd-Piasecka i A. Posern-Zieliński, Warszawa 2010) oraz o stanie prac redakcyjnych nad drugim tomem materiałów z tej konferencji. Ponadto przekazano informację o ukazaniu się materiałów z konferencji Komitetu na temat globalizacji w 94. tomie „Ludu” (czasopismo otrzymało środki na dodatkowe siedem arkuszy). W dyskusji mówiono o tym, że zaprojektowanie kolejnego tomu tematycznego „Ludu” nie jest łatwe, bo nadsyłane teksty nie spełniają stawianych wymogów. Zasygnalizowano też, że na UJ powstała praca licencjacka na temat „Ludu”.

Prof. Danuta Penkala-Gawęcka poinformowała o projektowanej konferencji Komitetu poświęconej zagadnieniom z zakresu antropologii medycznej, która odbędzie się w Będlewie w 2011 roku. Będzie to druga konferencja Komitetu, bo wcześniej, także w Będlewie, odbędzie się sesja międzynarodowa organizowana przez Komisję do Badania Wschodu KNE i Katedrę Etnologii i Antropologii Kulturowej UMK.

Przechodząc do kolejnego punktu programu, przewodniczący przedstawił krótko aktualną sytuację w PAN i stwierdził, że Komitet winien funkcjonować według dotychczasowych zasad do 31 grudnia, czyli do przyjęcia nowych procedur i uruchomienia wyborów. Stąd nie ma jasności, czy będzie mogło odbyć się przyszłoroczne, wiosenne posiedzenie plenarne Komitetu, planowane w Gdańsku w Zakładzie Etnologii. Przewodniczący dodał, że w projekcie nowej ustawy o PAN wstrzymano próby ograniczenia liczby komitetów – mają one pełnić funkcje eksperckie, pozostawiono oddziały, będzie funkcjonował dawny podział członków PAN, ale dodatkowo zostanie wprowadzone rozgraniczenie na członków-seniorów i członków, przy czym funkcje w PAN będą mogli sprawować tylko członkowie „juniorzy”. Projektuje się także wprowadzenie rad kuratorów dla instytutów, nie rozstrzygnięto jednak, kto będzie wchodził w ich skład. Nowością jest utworzenie Akademii Młodych, składającej się z naukowców do 38. roku życia, wybieranych na jedną kadencję. Wprowadzono zmiany organizacyjne: z Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej i Zakładu Krajów Pozaeuropejskich utworzono Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN.

Przewodniczący poinformował także, że zostanie wybrany nowy skład Centralnej Komisji na lata 2011-2012, ale zasady jej działania w tym okresie będą takie, jak dotychczas.

Następnie prof. Posern-Zieliński złożył sprawozdanie z Interkongresu Międzynarodowej Unii Nauk Antropologicznych i Etnologicznych (IUAES) w Beka w Turcji, zatytułowanego „Na rozdrożu cywilizacji”, podczas którego wygłosił referat. Ze względu na wysoki koszt, liczba uczestników była ograniczona. Referaty wygła-

szano w kilku sesjach, ale poziom prezentacji był dość niski. Przeważała tematyka Bliskiego Wschodu – problemy globalizacji, migracji. Referaty dotyczyły głównie etniczności, globalizacji, praw człowieka i tubylczości. Można było zauważyć, że mniejszym zainteresowaniem cieszą się *gender studies*, studia etnohistoryczne czy z problematyki ekologicznej. Następny interkongres jest planowany w 2011 roku w Perth w Australii, a pełny kongres Unii w 2012 roku w Manchesterze w Wielkiej Brytanii. Natomiast kongres SIEF odbędzie się w 2011 roku w Lizbonie.

W części drugiej posiedzenia odbyły się prezentacje przebiegu i rezultatów dwóch przedsięwzięć badawczych. Prof. Zbigniew Jasiewicz wprowadził zebranych w szczegóły projektu „Początki polskiej etnologii i antropologii kulturowej (od końca XVIII w. do 1918 r.)”, realizowanego w ramach grantu KBN. Podał kilka powodów zajęcia się tym tematem: rozwój poszczególnych ośrodków etnologicznych i tworzenie się nowych, rozwój instytucjonalny etnologii, zwiększenie liczby studentów na tym kierunku, konieczność popularyzacji wiedzy o podstawach etnologii i antropologii kulturowej, globalizacja nauki i poszukiwanie miejsca dla naszej dyscypliny. Dodatkowym motywem było to, że sam wykladał historię etnologii. Sieci poszukiwań zostały szeroko zarzucone w kilku kierunkach: objęły między innymi analizę zjawisk etnicznych, opisy i interpretację kultur i ludów pozaeuropejskich, przedstawienie rozwoju kultury ludowej czy próby ukazania innych niż lud warstw narodu. Dwa wątki szczególnie zafascynowały prof. Jasiewicza: początek ośrodka wileńskiego oraz rola kobiet w etnologii polskiej. Rezultatem prac będzie monografia zgłoszona do publikacji w ramach serii „Prace KNE PAN”. Dziękując prelegentowi, przewodniczący wyraził nadzieję, że Komitet otrzyma środki na publikację tego tomu.

Z kolei o Centrum Badań Migracyjnych UAM mówił dr hab. Jacek Schmidt, który wymieniając powody jego powstania wskazał między innymi na tradycje poznańskie w zakresie badań migracji (choć podkreślił, że prym w tym względzie wiodą Warszawa i Kraków) i brak takiego ośrodka badawczego w Poznaniu. Utworzenie tej placówki jest próbą zintegrowania środowiska badaczy z zachodnich rejonów Polski, zajmujących się migracjami. Centrum jest placówką ogólnouniwersytecką z siedzibą w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM, skupia 30 członków z pięciu wydziałów UAM i sześciu różnych dyscyplin, ale także osoby z zewnątrz. W skład rady programowej wchodzi profesorowie: Aleksander Posern-Zieliński, Michał Buchowski, Werner Schiffauer i Jan Sandorski. Cele Centrum to: 1. integracja rozproszonych działań, wymiana doświadczeń, aplikacja o fundusze; 2. informacyjny, założenie strony internetowej, wymiana informacji o konferencjach, założenie subbiblioteki; 3. badawczy – prace badawcze będzie prowadził zespół (także obcokrajowcy z Włoch, Niemiec i USA) z dużym doświadczeniem, również w pozyskiwaniu grantów indywidualnych, ale priorytetem będą granty zespołowe. Dr hab. Jacek Schmidt mówił o zrealizowanych pracach, wdrożonych projektach, zainteresowaniu władz samorządowych badaniami, o zajęciach dydaktycznych, a także o planach utworzenia filii Centrum we Frankfurcie nad Odrą.

W ramach trzeciej części zebrania (wolne głosy i wnioski), głos zabrała prof. Katarzyna Kaniowska, która zastanawiała się, czy nie byłoby zasadne omówić na następnym posiedzeniu Komitetu zagadnień studiów doktoranckich. Zaznaczyła, że

wie, iż nasze środowisko doktorantów oczekuje wsparcia i pomocy w tym zakresie. Na takie spotkanie należałoby przygotować wystąpienia na temat studiów doktoranckich, które byłyby podstawą do dyskusji.

Zamykając posiedzenie, przewodniczący zasugerował, aby – ze względu na kończącą się kadencję KNE – do tematu studiów doktoranckich powrócić po wyborach, na początku nowej kadencji.

Ryszard Vorbrich

KONFERENCJA „ETHICS, HEALTH CARE AND ANTHROPOLOGY”, AMSTERDAM, 10 GRUDNIA 2010

Konferencję zorganizowała redakcja holenderskiego czasopisma poświęconego społecznym i kulturowym aspektom zdrowia, choroby oraz ochrony zdrowia „Medische Antropologie”, ukazującego się od 1989 roku. Jego redaktorem naczelnym jest jeden z najbardziej znanych antropologów medycznych w Europie, profesor Sjaak van der Geest.

Spotkanie miało charakter interdyscyplinarny. Brali w nim udział antropolodzy, filozofowie, etycy oraz przedstawiciele biomedycyny (niektórzy również z przygotowaniem antropologicznym), przede wszystkim z Holandii, ale również z Niemiec i Bangladeszu. Teksty wszystkich prezentacji były dostępne uczestnikom przed spotkaniem; referenci krótko streszczali swoje prace, a następnie szczegółowo je dyskutowano. Po uwzględnieniu uwag i komentarzy artykuły zostaną opublikowane w kolejnym numerze „Medische Antropologie”.

Wyodrębniono trzy tematyczne panele: etyka ochrony zdrowia – perspektywa medyczna i etyczna, etyka ochrony zdrowia – perspektywa antropologiczna, etyka w badaniach antropologii medycznej.

W ramach dwóch paneli poświęconych etyce służby zdrowia prezentowano przede wszystkim wyniki badań prowadzonych w Europie. Antropolożka z Norwegii, Ellen Kristvik (Akershus University Hospital, Lørenskog), podjęła kwestię wyrażania przez pacjenta zgody na terapię. W społeczeństwie zachodnim bardzo dużą wagę przypisuje się autonomii człowieka oraz możliwości decydowania o samym sobie. W kontekście ochrony zdrowia niesie to ze sobą zagrożenie, że lekarze zbyt często oddają decyzję o dalszym postępowaniu pacjentowi, który nie posiada przecież wiedzy i doświadczenia lekarskiego. Elleke Landeweer, filozofka z EMGO Institute for Health and Care Research w Uniwersytecie Medycznym w Amsterdamie, omówiła zagadnienia przymusu stosowanego wobec pacjentów oddziałów psychiatrycznych, z uwagi na bezpieczeństwo personelu, oraz związane z tym dylematy moralne. Janus Oomen, lekarz z wykształceniem antropologicznym, skupił się na problemie błędów lekarskich, starając się wyróżnić rodzaje krzywd wyrządzonych przez lekarzy: niezamierzone, nieuniknione oraz takie, których można było uniknąć. Omawiano także

problemy etyczne pojawiające się przy sprawowaniu opieki nad nastoletnimi matkami oraz związane z programami prewencji upadków wśród osób starszych. Opisano tocząca się obecnie w Holandii publiczną dyskusję wokół etycznie istotnych tematów sztucznego zapłodnienia oraz eutanazji. Podjęto również temat zarządzania służbą zdrowia, wskazując na konieczność ciągłego balansowania między dobrem pacjenta a interesem placówki. Freerk Heule, emerytowany lekarz i antropolog, omówił działania fundacji pomagających realizować marzenia terminalnie chorych dzieci, które określa jako instytucjonalizację społecznej potrzeby rekompensaty. Klaartje Klaver z Uniwersytetu w Tilburgu zajęła się kwestiami teoretycznymi i, posługując się koncepcją habitusu Pierre'a Bourdieu, zaprezentowała dane z badań nad opieką szpitalną w Holandii.

W tej grupie tylko dwie prezentacje odnosiły się do badań spoza zachodniego kręgu kulturowego. Jedna z nich pokazywała, na przykładzie leczenia gruźlicy w Indiach, nieadekwatność standaryzacji terapii leczniczych wypracowanych na gruncie euroamerykańskiej biomedycyny. Natomiast Lianne Holten, położna i antropolożka, która pracowała i prowadziła badania w Mali, wskazała, że w krajach, gdzie rozwinięta jest medycyna tradycyjna, wysiłki czynione na rzecz jej zastąpienia przez biomedycynę są skazane na niepowodzenie. Jej zdaniem, dla dobra pacjentów konieczny jest dialog między różnymi medycynami i ich integracja.

Wystąpienia dotyczące etyki badań z zakresu antropologii medycznej zwracały uwagę na konieczność prowadzenia stałej refleksji nad działaniami badacza. W interesujący sposób ukazano, że kodeksy etyczne stworzone w Europie i Stanach Zjednoczonych nie sprawdzają się w innych kontekstach kulturowych, co podważa zasadność oceniania projektów badawczych przez komitety etyczne. Sjaak van der Geest zaapelował do etyków o większe zaufanie do antropologów, którzy znając kulturowe i społeczne uwarunkowania miejsca, w którym prowadzą badania, są najbardziej kompetentni do oceny etyczności swoich działań. W kolejnych prezentacjach stawiano również pytanie: „czy kodeksy etyczne mogą podróżować?”. Na koniec zabrała głos specjalistka zdrowia publicznego, Prisca Zwanikken, z komitetu Royal Tropical Institute w Amsterdamie zajmującego się analizą projektów antropologicznych pod względem ich etyczności. Rozważa on wprowadzenie w przyszłości procedur zasięgnięcia opinii „lokalnych autorytetów”, w celu dostosowania stawianych badaczowi wymagań etycznych do miejscowych uwarunkowań.

Interdyscyplinarne seminaria, podczas których spotykają się reprezentanci różnych perspektyw badawczych i naukowych, mają dużą wartość dla antropologów, gdyż ukazują nam inne punkty widzenia, a to umożliwia pogłębienie naszego interpretowania rzeczywistości. Szczególnie znaczenie ma uwrażliwienie antropologów na etyczne aspekty naszych badań w obrębie systemów ochrony zdrowia i opieki medycznej. Z drugiej strony, etycy oraz lekarze, zapoznając się z wynikami badań antropologicznych prowadzonych w społecznościach pozaeuropejskich, mogą łatwiej zauważać kulturowe uwarunkowanie potrzeb zdrowotnych oraz weryfikować założenia swoich dyscyplin dotyczące uniwersalności zasad moralnych.

Anna Helena Wądołowska

KONFERENCJA
„ROZWÓJ A KULTURA. PERSPEKTYWY POZNAWCZE
I PRAKTYCZNE”, BĘDLEWO, 21-23 PAŹDZIERNIKA 2010

Zagadnienia rozwoju i postępu należą do wiodących w światowej antropologii, zwłaszcza w ujęciu postkolonialnym. Polska – po włączeniu w struktury unijne – zasiłała grono państw świadczących pomoc rozwojową krajom uważanym za mniej uprzywilejowane. Tym bardziej działania podejmowane w zakresie polityki rozwojowej powinny stać się przedmiotem namysłu i debaty z udziałem nie tylko antropologów, ale i badaczy z innych dyscyplin. Temu celowi służyła trzecia już z cyklu będlewskich konferencji. W organizacji tego przedsięwzięcia siły połączyły trzy ośrodki etnologiczne: Komitet Nauk Etnologicznych Polskiej Akademii Nauk, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza oraz Zakład Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu¹. Konferencja miała charakter interdyscyplinarny i zgromadziła, oprócz antropologów – socjologów, politologów, prawników, filozofów, historyków, geografów i misjologów, wśród których byli również praktycy w zakresie pomocy rozwojowej. Wygłosili oni łącznie ponad 30 referatów.

Pierwsza sesja plenarna, otwierająca konferencję, nosiła tytuł „Perspektywy rozwoju w ujęciu historycznym i antropologicznym”. W tej części obrad wystąpiło trzech prelegentów. Wątkiem przewodnim referatów był problem samego pojęcia rozwoju, tak w perspektywie historycznej, jak i antropologicznej. Karol Piasecki dokonał analizy zagadnienia rozwoju, łącząc ujęcia adaptacji biologicznej i kulturowej. Argumentował, że główny problem badawczy tkwi w zbyt wąskim rozumieniu niezwykle istotnego komponentu definicji rozwoju, jakim jest pojęcie adaptacji biokulturowej. Prelegent rozważał zależności pomiędzy wzrostem a zmniejszaniem się poziomu skomplikowania systemów biokulturowych i wskazywał na różne konsekwencje tych procesów, w tym poznawcze. Referat Ryszarda Vorbricha dotyczył zagadnienia rozwoju w kontekście globalizacji i zmian społeczno-kulturowych we współczesnej Afryce. Od wielu lat ważnym pojęciem jest tu „agent kontaktu”, który we współczesnej formie jest przedstawiany jako „agent rozwoju”. Prelegent zdefiniował go jako osobę, która partycypuje w dwóch (lub więcej) kulturach i z racji swej kluczowej pozycji w strukturach społecznych, politycznych czy ekonomicznych, odgrywa istotną rolę w procesie rozwoju grupy i regionu, głównie jako pośrednik w transferze idei, dóbr materialnych i technologii. W ostatnim referacie w tej sesji, przygotowanym przez Helenę Patzer i Agatę Hummel, analizie zostały poddane powiązania pomiędzy antropologią a rozwojem społecznym. Autorki argumentowały, iż antropologia jako dyscyplina nauki zaangażowana była od samego początku

¹ Te trzy ośrodki organizują corocznie konferencję w Będlewie koło Poznania, od 2008 r. Wcześniej miały miejsce dwa takie spotkania: „Komunikacja i dialog kultur” (13-15.06.2008 r.) oraz „Antropologia polityki i polityka w antropologii” (18-20.05.2009 r.).

swego istnienia – w sposób mniej lub bardziej świadomy – w rozwój i sprawowanie władzy, tak w kontekście kolonialnym, jak i postkolonialnym. Dziś, by nie powiełać błędów przeszłości, systematycznie i kompleksowo buduje ona nową subdyscyplinę – antropologię rozwoju, zainteresowaną takimi zagadnieniami, jak zrównoważony postęp, kolonializm oraz neokolonializm, imperializm (w tym kulturowy), Trzeci Świat oraz relacje Północ – Południe.

Dyskusja w drugiej sesji plenarnej, zatytułowanej „Perspektywy rozwoju w ujęciu filozoficznym, prawnym i misjologicznym”, koncentrowała się wokół relacji obcy – tubylec i dotyczyła wystąpień trzech prelegentów. W wygłoszonych referatach Jarosław Różański i Wojciech Bęben zwrócili uwagę na sposób prowadzenia ewangelizacji, zadając pytanie, czy winna nią kierować zasada inkulturacji czy też inkorporacji. Ta pierwsza rozumiana jest jako swoiste prawo (a nie ustępstwo ze strony Kościoła) kultury do uszanowania jej wartości i promowanego stylu życia, jeśli nie są one sprzeczne z Ewangelią. Jej podstawowym mankamentem wydaje się fakt, że to obcy przeprowadza swoistą selekcję kultury tubylczej, nie do końca ją rozumiejąc. Powinien to raczej robić człowiek wychowany w danej kulturze, który potrafiłby dokonać trafnej jej interpretacji. Inkorporacja zaś dotyczy całości kultury, co może być trudne do zaakceptowania przez Kościół, jako że nie wszystkie elementy tubylcze są zgodne z jego naukami (na przykład poliginię można przemilczeć, ale zabijanie bliźniąt już nie). Drugi wątek dyskusji dotyczył kwestii praw ludności tubylczej w kontekście świadczonej jej pomocy. Zwracano uwagę, że definicje prawne są oderwane od złożonej i pełnej niuansów rzeczywistości. Trudno więc w tej sytuacji stworzyć uniwersalnie dobre prawo, które można by stosować w praktyce. Jako przykład prelegent – Aleksander Posern-Zieliński – wskazał sytuację Mapuchów z Chile. Mieszkając na swoich terenach, definiowani są jako tubylcy i z tego tytułu przysługuje im prawo do pomocy. Kiedy jednak migrują za pracą do dużych miast, tracą status tubylca.

Wątkiem przewodnim trzeciej sesji plenarnej – „Rozwój w doświadczeniach Japonii” – były przemiany japońskiej gospodarki oraz bezpośrednio z nimi związane zmiany społeczne i kulturowe, które przybliżyło słuchaczom dwoje gości z Japonii. Mayumi Sekizawa z National Museum of Japanese History w Tokio nakreśliła obraz skutków nagłego rozwoju ekonomicznego po II wojnie światowej, ze szczególnym uwzględnieniem przemian z lat 50. XX wieku. Doprowadziły one do gwałtownego spadku produkcji rolnej, zaniku społeczności typu wiejskiego w niektórych regionach, a zarazem do rozwoju osad typu miejskiego i wzrostu liczby robotników w ośrodkach wielkoprzemysłowych. Jedną z przemian, dobitnie zaakcentowanych przez Sekizawę, było pojawienie się nowego modelu rodziny – nielicznej, mieszkającej z dala od żyjących przodków oraz towarzyszące temu zjawiska alienacji, niskiej samooceny i problemy osobowościowe. Z kolei Takanori Shintani z Koko-gakuin University w Tokio skupił się na przemianach dokonujących się w zakresie tradycyjnych upraw ryżu. Zwrócił uwagę na fakt, iż proces mechanizacji prac rolnych doprowadził do zintensyfikowania kultur rolnych, ale równocześnie do indywidualizacji rolnictwa. Wraz z wprowadzeniem na szeroką skalę maszyn, utraciły rację bytu działania wspólnotowe i rytuały religijno-magiczne mające dotąd istotne

znaczenie scalające społeczności wiejskie. Pojawiły się ponadto nieznane wcześniej problemy związane z dziedziczeniem areałów rolnych, masowymi migracjami do miast i ośrodków przemysłowych, starzeniem się społeczeństwa oraz przerwaniem więzi międzypokoleniowych. Wieńczące sesję wystąpienie Jacka Splisgarta stanowiło uzupełnienie dwóch poprzednich referatów. Nakreślił on tło przemian japońskiej gospodarki od połowy XIX wieku do dziś – „otwarcie się” Japonii na idee, nowinki techniczne, a co za nimi idzie wpływy Zachodu. Jednakże zarówno ideologie, jak i technologie zostały w znacznym stopniu przetworzone na rodzimym gruncie i poddane wnikliwej refleksji. Kanwą dla rozważań referenta stał się model rodziny japońskiej przekształcający się z rodziny wielopokoleniowej w nuklearną, z ograniczoną liczbą potomstwa. Tematyka podjęta przez referentów została przyjęta z zainteresowaniem przez uczestników konferencji, czego wyrazem była ożywiona dyskusja.

Dalsze obrady miały miejsce już w sekcjach. Dwuczęściowa sekcja „Problemy rozwoju w Afryce i Azji” zgromadziła aż siedmiu prelegentów, którzy podjęli zagadnienie rozwoju na przykładzie projektów realizowanych w państwach afrykańskich (w Nigerii, Kongo, Tanzanii oraz w Kraju Dogonów w Mali) i azjatyckich (w diaspory tybetańskiej w Indiach oraz w Tadżykistanie). Wszystkie te wystąpienia łączyła osoba beneficjenta pomocy rozwojowej – zwykle postrzeganego przez instytucje pomocowe w kategoriach podporządkowania – traktowanego tu jako sprawczy podmiot. Krzysztof Trzcziński zwrócił uwagę na istnienie lokalnych koncepcji rozwoju, dostosowanych do rzeczywistości i potrzeb tych, których nazywa się beneficjentami. Uczynił to na przykładzie nigeryjskiego myśliciela politycznego i społecznego Claude’a Ake i jego koncepcji rozwoju powiązanego z demokracją, na przykładzie utopii agrarnej. Koncepcja ta zakładała między innymi realizowanie projektów krótkoterminowych na poziomie wsi, decyzyjność samych beneficjentów oraz uniezależnienie od pomocy zewnętrznej. Jacek Łapott poruszył kwestię zmiany kulturowej wywołanej rozwojem turystyki, i podejmowanych przez niektórych Dogonów prób oporu wobec niej. Natomiast Lucyna Tumanowicz ukazała sprawczość dzieci ulicy z tanzańskiej metropolii, które stosują szereg strategii mających na celu zawłaszczenie przestrzeni i generowanie dochodu – w tym ujęciu dziecko jawi się jako równy dorosłym żywiciel rodziny. Rafał Beszterda przedstawił działania podejmowane przez mieszkańców Kinnauru z północnych Indii w obliczu projektu budowy hydroelektrowni w ich regionie, które świadczą o świadomym i umiejętnym wykorzystywaniu pomocy państwa, na przykład poprzez uzyskiwanie rekompensat za zniszczoną przez niefortunną realizację projektu rozwojowego drogę, co uniemożliwiało transport jabłek na sprzedaż. Natalia Bloch zwróciła uwagę, że pomoc rozwojowa świadczona grupom postrzeganym jako nieuprzywilejowane – jak na przykład uchodźcy tybetańscy w Indiach – może prowadzić do zmiany relacji zależności w kontaktach z lokalną ludnością. Dochodzi do sytuacji, gdy goście i gospodarze zamieniają się miejscami, co z kolei stanowi źródło napięć i potencjalnych konfliktów. Anna Cieślewska omówiła współwystępowanie różnych form samorządności na przykładzie organizacji wioskowych w okręgu szarabadzkim w Tadżykistanie, zarówno tych nowoczesnych, mających być agentami rozwoju demokracji, jak i tradycyjnych, od dawna istniejących na tym obszarze. Z kolei Andrzej Nowak, zadając przewrotne pytanie: „Czy

Kongo istnieje?”, zwrócił uwagę na potrzebę historyczno-systemowego ujmowania kultur i ich rozwoju, czyli konieczność kontekstualizowania kategorii rozwoju.

Kolejna, dwuczęściowa sekcja „Problemy rozwoju w Ameryce Łacińskiej” przeniosła uczestników konferencji na inny obszar globu. Wystąpienia w jej ramach dotyczyły trzech głównych kwestii. Pierwsza poruszała zagadnienie programów rozwojowych kierowanych do krajów tego regionu. Marika Kosiel pokazała, jak istotną rolę w tworzonych aktualnie przez Unię Europejską projektach, adresowanych do krajów regionu Karaibów, Pacyfiku, Ameryki Łacińskiej oraz Afryki, odgrywają unijne doświadczenia zdobyte w trakcie realizacji wcześniejszych kluczowych projektów: Wewnętrznej Polityki Spójności oraz Polityki Sąsiedztwa. Aleksander Posern-Zieliński przedstawił zakres oraz sposoby aplikowania różnego rodzaju pomocy (tej *stricte* materialnej oraz tej nakierowanej na zachowanie własnego dziedzictwa kulturowo-religijnego) przez agendy UE na obszarze Ameryki Łacińskiej. Istotną częścią jego wystąpienia była również analiza słabych punktów, jakie ujawniły się w trakcie realizacji programów pomocowych, a które po części wynikały z ignorancji darczyńców wobec obcej kultury. Dzięki referatowi Magdaleny Śniadeckiej-Kotarskiej można było zapoznać się z problematyką projektów rozwojowych realizowanych wśród kobiet indiańskich w Boliwii. Drugi motyw przewodni dotyczył recepcji tychże programów rozwojowych przez ludzi, do których są one adresowane oraz wpływu, jaki mają na nią tubylcze obrazy świata. Mariusz Kairiski przybliżył tubylczą wizję „dobrego życia” Indian E’ñepá z Wenezueli, która leży u podstaw ich sposobu odbioru programów rozwojowych. Kontynuując ten wątek, Tarzycjusz Buliński pokazał, jak bardzo wątpliwe jest przypisywanie potencjału rozwojowego szkole państwowej działającej wśród Indian E’ñepá. Zestawiając oficjalne cele programu edukacji dwukulturowej z praktyką tubylczą, zaprezentował szkołę jako instytucję zindianizowaną i wykorzystywaną przez Indian do osiągania swoich własnych celów. Z kolei Magdalena Krysińska-Kałużna ukazała, jak dyskurs rozwoju i programów rozwojowych zostaje zawłaszczony i wykorzystany przez przedstawicieli kultury dominującej w Peru, i jakie przynosi to konsekwencje dla grup zdominowanych. Wreszcie trzeci wątek dotyczył kwestii wpływu problematyki rozwojowej na koncepcje i praktyki badawcze dyscyplin naukowych. Bogumiła Lisocka-Jaegermann nakreśliła proces zmiany w praktyce terenowej geografów, którzy pod wpływem indywidualnych doświadczeń pozagabinetowych uwarżliwili się na żywy kontekst kulturowy. Dlatego też antropologia oraz tak zwana polityka miejsca stały się istotnym elementem „nowej” geografii kultury. Referat Łukasza Kaczmarka, zamykający sesję, przeniósł jej uczestników w krainę odległą zarówno w czasie, jak i przestrzeni, omawiając badania terenowe Józefa Obrębskiego przeprowadzone na wyspach Fidżi i Jamajce w połowie XX wieku. Osnową antropologicznej analizy zaprezentowanej przez autora stało się porównanie dwóch modeli rozwoju obu tych byłych kolonii brytyjskich.

Drugi dzień konferencji wypełniły obrady w dwóch sekcjach i końcowa sesja plenarna. W ramach sekcji „Teoretyczne i praktyczne problemy rozwoju” podjęto między innymi zagadnienie relacji na linii płec kulturowa – rozwój. Monika Bobako przedstawiła ujęcia teoretyczne, w których kategoria *gender* stanowi narzędzie analizy skutków procesów modernizacji. Ambiwalentny wymiar tychże skutków, według

prelegentki, polega na tym, iż z jednej strony mamy do czynienia z odrzuceniem tych form organizacji życia społecznego, politycznego i ekonomicznego, które niejako degradowały pozycję kobiet w społeczeństwie, a z drugiej z powstawaniem nowych, będących niczym innym, jak utrwaleniem wzorców patriarchalnych w ich nowej, „specyficznie nowoczesnej” formie. Krytyka procesów modernizacji z perspektywy genderowej słusznie zatem dowodzi niewłaściwości bezrefleksyjnego oceniania ich skutków tylko w kategoriach „rozwoju”, jednocześnie jednak niesie ze sobą ryzyko romantyzowania przednowoczesnych relacji społecznych. Z kolei Karol Masłowski uzasadniał, iż skuteczność działań pomocowych jest zależna od mechanizmów regulujących stopień pożądania zmian społecznych. Przyjęcie za miernik rozwoju tych mechanizmów pozwala na sformułowanie uniwersalnej koncepcji rozwoju jako tych zmian w społeczeństwie, które są uznawane za „dobre”, „pożądane”. Natomiast Małgorzata Owczarska, w studium przypadku wolontariuszy organizacji studenckiej AIESEC, poruszyła problematykę rozwoju w kontekście międzynarodowej polityki pomocy rozwojowej, wykazując rozbieżność pomiędzy jej przesłaniem (m.in. uwrażliwienie młodzieży na problemy globalne) a realizacją w praktyce przez organizacje pozarządowe (przekształcenie wolontariatu w formę turystyki). Wspólnym mianownikiem podsumowującym tę część konferencji było dokonanie krytycznej analizy pojęcia „rozwoju” z wykorzystaniem wachlarza różnorodnych ujęć epistemologicznych.

Wystąpienia w sekcji „Problemy rozwoju w krajach postkomunistycznych” obrazowały kulturowe uwarunkowania i implikacje rozwoju gospodarczego, ich związki z tożsamością i pamięcią oraz ich wpływ na relacje międzyetniczne/międzykulturowe. W omówionych społecznościach lokalnych Bułgarii (Anna Kijewska), Polski (Maria Godyń) i polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego (Paweł Ładykowski i Łukasz Kaczmarek), transformacja związana z upadkiem „żelaznej kurtyny” i likwidacją bloku wschodniego uruchomiła wzajemnie powiązane procesy gospodarcze i kulturowo-społeczne bądź ujawniła ich trwanie i dynamikę. Do takich zjawisk należy rewitalizacja życia religijnego w Bułgarii i związane z nią manifestacje etniczności czy odtwarzanie się międzykulturowych, „naturalnych” relacji pogranicza polsko-niemieckiego. Kwestia traumy poprzesiedleńczej mieszkańców wsi Maniowy, którą zlikwidowano na skutek decyzji administracyjnej (pod budowę zbiornika wodnego), stanowiła istotny przyczynek do dyskusji nad relacjami pomiędzy państwem a wspólnotami lokalnymi oraz do refleksji nad rolą pamięci w kulturze migrantów. Istotną cechą wspólną wystąpień w tej sekcji oraz ich niekwestionowaną wartością był fakt, iż powstały one w oparciu o badania terenowe.

Konferencję zwińczyła sesja plenarna podsumowująca obrady w poszczególnych sekcjach. Sławoj Szynkiewicz podkreślił trudność połączenia wątków poruszanych w referatach w ramach sekcji dotyczącej tak różnych obszarów, jak Azja i Afryka. Jako jej główny motyw wskazał problematykę negatywnych aspektów programów rozwojowych oraz ich skutków ubocznych, niezaplanowanych przez twórców. Obrady sekcji dotyczącej Ameryki Łacińskiej podsumował Karol Piasecki, według którego z poszczególnych wystąpień wyłaniał się spójny obraz walki o kształt programów rozwojowych, jaką w tym regionie toczą ze sobą społeczności indiańskie

i postkolonialne społeczności metyskie. Przejawy tej właśnie walki uczestnicy konferencji mogli śledzić w referatach dotyczących różnych grup i rozmaitej problematyki, poczynawszy od emancypacji kobiet w wielomilionowym społeczeństwie Boliwii, a na niewielkich grupach w Amazonii skończywszy. Z kolei obrady sekcji dotyczącej teoretycznych i praktycznych aspektów rozwoju zsyntetyzował Wojciech Olszewski. Poszczególne referaty, niezależnie od ich zróżnicowania, łączyły elementy idealistyczne przewijające się w postulatach ich autorów i dotyczące koncepcji „dobrej” zmiany czy też propagowania feminizmu w krajach afrykańskich. Wreszcie problematykę ostatniej sekcji dotyczącej krajów postkomunistycznych zreferowała Iwona Kabzińska. Podkreśliła, że wszystkie referaty były oparte na własnych badaniach terenowych i łączyło je ukazanie stosunku zwykłego człowieka do wielkich zmian przychodzących z zewnątrz. Jej uwagę zwrócił też fakt, iż w niewielkim stopniu obecne w nich było „antropologiczne zadziwienie”.

Całość obrad podsumował pomysłodawca konferencji, Ryszard Vorbrich, który wskazał na kilka jej wiodących wątków. Zwrócił uwagę, że w centrum rozważań nieodmiennie plasowały się takie kategorie, jak „rozwój”, „postęp” i „ewolucja”, które poddane zostały krytycznemu oglądowi. Jego efektem było poszukiwanie nowych kategorii, jak na przykład „agent rozwoju”. Opisał dwie podstawowe drogi aksjologiczne, którymi może podążać refleksja antropologiczna nad rozwojem: antropologię rozwoju i antropologię rozwojową. Podkreślił interdyscyplinarność konferencji, która przyniosła bogactwo podejść do diskutowanych kwestii. Współistnienie w obradach ujęć antropologicznych, socjologicznych, politologicznych, prawniczych, filozoficznych, geograficznych i misjologicznych pokazało, jak istotna jest konfrontacja podejść przedstawicieli rozmaitych dyscyplin naukowych. Zwracając na to uwagę, jednocześnie ubolewał, że w spotkaniu zabrakło ekonomistów, których głosy wniosłyby wiele do rozważań nad rozwojem. Wyraził na koniec nadzieję, że tradycja interdyscyplinarnych spotkań w Będlewie będzie kontynuowana.

Natalia Bloch, Tarzycjusz Buliński²

² Opracowanie na podstawie sprawozdań Rafała Beszterdy, Natalii Bloch, Lucjana Buchalika, Tarzycjusza Bulińskiego, Łukasza Kaczmarka, Mariusza Kairskiego, Pawła Ładykowskiego i Lucyny Tumanowicz.

KONFERENCJA „ZDROWIE, CHOROBA I LECZENIE
W PERSPEKTYWIE INTERDYSCYPLINARNEJ”,
BĘDLEWO, 9-10 CZERWCA 2011

Konferencja zorganizowana przez Komitet Nauk Etnologicznych PAN oraz Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM, a poświęcona dyskusji nad istotnymi problemami zdrowia, choroby i medycyny, odbywała się w tym roku w gronie prawdziwie interdyscyplinarnym. Zaproszenie przyjęło blisko sześćdziesięciu badaczy, reprezentantów socjologii i historii medycyny, psychologii, filozofii, literaturoznawstwa, medycyny, farmacji, botaniki, antropologii fizycznej oraz antropologii kulturowej. Obrady otwierały dwa referaty prezentujące polską oraz zachodnią antropologię medyczną. Danuta Penkala-Gawęcka (IEiAK UAM) wskazała na jej źródła, kierunki w polskich badaniach oraz związki z innymi naukami, podkreślając interdyscyplinarny charakter badań wynikający z jej kształtowania się na pograniczu różnych nauk. Zwróciła też uwagę na inspiracje zagraniczne, odwołania do koncepcji Arthura Kleinmana, Charlesa Leslie czy Allana Younga. Zachodnią antropologię medyczną reprezentował Sjaak van der Geest (Medical Anthropology and Sociology Unit, University of Amsterdam), który ukazał społeczno-kulturowe uwarunkowania efektywności leków w biomedycynie. Ich zmienne znaczenie i skuteczność zależne są od poziomu zaufania do lekarza i przepisywanej kuracji, co ma swoje strony dobre (efekt placebo) i złe (zastosowanie niezgodne z przeznaczeniem i związane z tym efekty uboczne). Rolą antropologa staje się działanie dla dobra publicznego – poznanie lokalnego sposobu percepcji biomedycyny oraz ścisła współpraca z lekarzem, który dzięki temu ma być lepiej przygotowany do kontaktów z pacjentem.

Dalsze obrady toczyły się w czternastu sesjach, a dzięki zestawieniu referatów zależnie od problemu, nie zaś podejścia badawczego, stworzono szerokie pole do dyskusji. Zdrowie, choroba i leczenie – ta klasyczna triada kluczowych w antropologii medycznej zagadnień znalazła odzwierciedlenie w strukturze konferencji. Najwięcej mówiono o sposobach dbania o zdrowie, zapobiegania jego utracie i przywracania go. Czy jest to wyrazem globalnej tendencji postępującej medykalizacji, która znajduje oddźwięk w podejmowanej przez badaczy tematyce, czy może zwrotem ku zaangażowanej antropologii medycznej i – szerzej – zaangażowanej nauce skupionej na poszukiwaniu oraz ocenie metod i środków służących szeroko pojętemu dobrostanowi? Referenci na ogół chętniej stosowali pojęcie zdrowia niż choroby. Można więc powiedzieć, że zaczynamy widzieć szklankę raczej w połowie pełną niżli w połowie pustą. Zmniejsza się też fascynacja egzotyką „niezwykłych” syndromów chorobowych i terapii, na rzecz zainteresowania problemami wyłaniającymi się na styku elementów dynamicznie kształtujących heterogeniczny, bogaty pluralizm medyczny dzisiejszego świata.

Powyższy wątek pojawiał się w kilku panelach. W pierwszej grupie sytuowali się badacze poruszający kwestię spotkania medycyny pochodzenia nie-rdzennego (głównie biomedycyny) z tradycyjną w kulturach pozaeuropejskich. Współistnienie

tradycyjnej medycyny japońskiej z zachodnią przedstawiła Iwona Arabas (Instytut Historii Nauki PAN i Muzeum Farmacji, Warszawa). Obserwowany w Buriacji konflikt dwóch światów – współczesnej medycyny tybetańskiej, związanej z kulturą miejską, pismem i buddyzmem, oraz mongolskiej, związanej z kulturą wiejską, tradycją ustną i szamanizmem, ukazała Veronika Belyaeva-Saczuk (KEiAK US). Z kolei Tarzycjusz Buliński (IEiAK UAM) zaprezentował obraz biomedycyny, jaki mają Indianie Yanomami i w tym świetle zinterpretował problemy państwowej służby zdrowia obszaru Amazonii.

Druga grupa wystąpień dotyczyła głównie pluralizmu medycznego w Polsce – zjawiska heterogenicznego, złożonego i zmiennego. Zdaje się, że przed nami rysuje się fascynujące pole badawcze, warte dalszej eksploracji. Małgorzata Gdok-Klaffkowska (KEiAK US) omówiła próbę połączenia koncepcji Wschodu i Zachodu zawartą w Agni Jodze – systemie filozoficzno-religijnym autorstwa Mikołaja i Heleny Rerichów, powołanym do życia na użytek człowieka Zachodu. Tomasz Szymoszyn (IAiE PAN, Warszawa) opisał proces upowszechniania tradycyjnej medycyny tybetańskiej oraz przeobrażenia, jakim ulegała ona w trakcie dostosowywania do polskich realiów i potrzeb lokalnego odbiorcy. Socjologiczną analizę zjawiska „niekonwencjonalnej psychoterapii” Anatolija Kaszpirowskiego zaprezentował Włodzimierz Piątkowski (Zakład Socjologii Medycyny i Rodziny UMCS, Samodzielna Pracownia Socjologii Medycyny, UM w Lublinie), natomiast Michał Kocikowski (Instytut Kultury Polskiej UW) – antropologiczne studium ruchu odnowy charyzmatycznej. Zwracano uwagę na trudności czy wręcz niemożliwość jednoznacznej klasyfikacji całej gamy praktyk leczniczych, a także na napięcia między biomedycyną i różnymi dziedzinami leczenia niekonwencjonalnego, ale i przejawy współpracy.

Interesująco prezentowały się badania łączące nurt historii i socjologii nauki. Użycie perspektywy diachronicznej pozwoliło na wykazanie czasowej zmienności paradygmatów biomedycznych, a w konsekwencji też praktyk prozdrowotnych i leczniczych. Referenci prezentowali w tym ujęciu niemiecką medycynę okresu romantyzmu (B. Płonka-Syroka, Zakład Humanistycznych Nauk Wydziału Farmaceutycznego AM, Wrocław) i homeopatię, czy raczej dawne i dzisiejsze homeopatie (J. Jeszke, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny UAM) oraz zasady prawidłowego żywienia w kilku epokach – „właściwa” dieta pełniła zawsze funkcję samoregulacyjną poprzez dostosowanie potrzeb do istniejących możliwości, wynikających z sytuacji społeczno-ekonomicznej i ekologicznej (J. Laskowska-Otwinowska, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa). Przeanalizowano także leki i terapie Rzeczypospolitej szlacheckiej XVII i XVIII wieku – zgodne z doktryną humoralną, ale w kwestii skuteczności oceniane na podstawie odczuć pacjenta, co prowadziło do zacierania granic między praktyką specjalistów a domową sferą leczenia (J. Węglorz, IH UW). Próba weryfikacji owej skuteczności dowiodła, że najwyższą miały nie leki zalecane na podstawie diagnozy zgodnej z doktryną humoralną, ale stosowane w oparciu o potwierdzoną wcześniej empirycznie skuteczność działania. Dziś metody tego okresu zostałyby raczej uznane za komplementarne względem biomedycznych (D. Raj, Katedra Farmakognozji AM, Wrocław). Referenci pokazali, że na

pluralizm medyczny można spojrzeć nie tylko tu i teraz, ale także biorąc pod uwagę głębię historyczną i transkulturowy proces przepływu idei.

Pojęcie zdrowia pojawiało się podczas konferencji w kilku ujęciach. W kontekście kosmologii społeczeństw pozaeuropejskich prezentowane było w klasycznym rozumieniu jako przeciwwaga dla choroby. Koncepcje zdrowia i choroby w dzajni-zmie – indyjskim systemie filozoficzno-religijnym, który w odniesieniu do zdrowia i leczenia prezentuje się na tle innych tamtejszych systemów jako najbardziej konsekwentny, omówił Piotr Klafkowski (KEiAK US). Mariusz Kairski (IEiAK UAM) pokazał natomiast pojmowanie dobrostanu wśród Indian E'ñepá z Amazonii wenezuelskiej, łączone z pojęciem osoby i anty-osoby, zdrowia i choroby, a także powiązane z konstruowaniem człowieczeństwa i pokrewieństwa.

Istoty tego, czym jest zdrowie, poszukiwano intensywnie podczas specjalnej sesji warsztatowej, prowadzonej wspólnie przez Danutę Penkalę-Gawęcką i Włodzimierza Piątkowskiego. Młodzi reprezentanci różnych dyscyplin przedyskutowali różne nie-fizyczne jego wymiary. Problemy zdrowia społecznego w perspektywie makro- i mikrosocjalnej oraz kłopoty z mierzeniem jego poziomu (m.in. subiektywny charakter) omówiła Katarzyna Walentynowicz-Moryl (Instytut Socjologii, Uniwersytet Zielonogórski). Znaczenia wymiaru psychicznego dowodziła Katarzyna Chlewińska (IEiAK UAM), pokazując, jak interwencja kryzysowa (oddolna, niezinstytucjonalizowana, oparta na wczesnym reagowaniu i wsparciu) służy wzmacnianiu zdrowia. Współcześnie upowszechnia się takie właśnie pozytywne traktowanie zdrowia w perspektywie salutogenicznej. Mateusz Glinowiecki (Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW) ukazał to przez pryzmat historii socjologii, a w ujęciu antropologicznym Natalia Weimann (Poznań), która w kontekście promocji zdrowia mówiła o rosnącej popularności takich trendów, jak *well-being* i *slow movement*, jako reakcji na ugruntowane koncepcje dobrostanu. Podczas innych spotkań panelowych dyskutowano też o niektórych szczególnych aspektach zdrowia – głównie w odniesieniu do kobiet. Anna H. Wądołowska (Szkoła Nauk Społecznych IFiS PAN, Warszawa) omówiła dynamicznie rozwijające się w antropologii medycznej studia nad zdrowiem reprodukcyjnym, na tle badań nad tymi zagadnieniami w innych naukach społecznych oraz w naukach przyrodniczych. Przedstawiono także pojęcie urody na tle różnych wizji kobiecości, wskazując, że może być ono także traktowane jako „prze-dłużenie” zdrowia (E. Kostrzewska, IH UŁ).

W dyskusjach pewne kontrowersje budził natomiast problem edukacji zdrowotnej. Socjolodzy wykazują dysonans pomiędzy racjonalnością medyczną a potocznym pojmowaniem zdrowego stylu życia, stąd specyfika postaw Polaków wobec zdrowia rysuje się mało optymistycznie (E. Korzeniowska, Krajowe Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy, Instytut Medycyny Pracy, Łódź, i K. Puchalski, SWPS, Warszawa, Instytut Medycyny Pracy, Łódź). Jak zauważył Krzysztof Puchalski, metody sondażowe nastrożają jednak wielu trudności w ocenie stopnia i zakresu dbałości o zdrowie, zatem niezbędne jest włączenie perspektywy antropologicznej, pokazującej kontekst obserwowanych zjawisk. Badania tego typu prowadzone są obecnie w środowiskach migracyjnych. Prowadzą je: Maria Węgrzynowska (School of Nursing, Dublin City University, Irlandia) wśród Polek, które wyjechały z kraju

do Irlandii, oraz Izabella Main (IEiAK UAM) wśród migrantek z Polski w Katalonii (Barcelona) i Wielkiej Brytanii (Londyn). Badania te wykazały znaczną różnorodność strategii zdrowotnych. Nowe środowisko, inna organizacja życia i obcy język skłaniają Polki do trzymania się sposobów leczenia i utrzymania zdrowia opartych na medium rodzimego języka (fora internetowe, telefoniczne porady polskich lekarzy). Mimo że w Irlandii poruszają się one dosyć swobodnie pomiędzy polską a irlandzką biomedycyną, to jednak zawsze chętnie uprawiają tak zwaną turystykę zdrowotną do kraju pochodzenia.

Bez wątpienia pojęcie zdrowia ewoluuje i poszerza swoje granice, nie odbierając jednocześnie pola chorobie. Proces medykalizacji dotyczy chociażby kwestii urody, napędzając przemysł kosmetyczny. W coraz większym stopniu ulegają mu stany naturalne, zmienia się zakres tego, co uznajemy za normę. Halina Bogusz (Katedra Historii Nauk Medycznych UM, Poznań) przedyskutowała problemy medykalizacji w odniesieniu do opieki paliatywnej, podkreślając, że w II połowie XX wieku umierający na oddziale pacjent był symbolem medycznej porażki, natomiast dziś medycyna przyjęła kierunek redukcjonistyczny w odniesieniu do śmierci. Równocześnie jednak coraz silniej medykalizowany jest okres przekwitania – już nie tylko łatwe do uchwycenia u kobiet menopauzy, ale i tak zwanej andropauzy u mężczyzn. W ujęciu biokulturowym pokazały to Maria Kaczmarek i Magdalena Skrzypczak (Instytut Antropologii UAM). Menopauza jawi się jako kompleks zjawisk o wielu wymiarach (biologiczny, medyczny, demograficzny, społeczny, kulturowy, historyczny). Na przykład, jak wykazują badania, prawie dziewięćdziesiąt procent kobiet w Polsce doświadcza uderzeń gorąca, podczas gdy w Japonii tylko kilka procent. Andropauza ma natomiast nie tyle podbudowę biologiczną, gdyż brak wyraźnego momentu utraty zdolności reprodukcyjnej, co znaczenie społeczne i medialne. Stopniowy spadek sprawności seksualnej łączy się ze zmianami sytuacji społecznej i skutkuje tak zwanym kryzysem wieku średniego. Nasilającą się medykalizację i jej społeczne konsekwencje umieszczono też w kontekście konfliktu pomiędzy doświadczeniem ciała i aspektem performatywnym tożsamości budowanej w oparciu o przekaz kultury popularnej (M. Bieńko, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW). Od nieco innej strony medykalizację porodu ukazała Antonina Doroszevska (Zakład Dydaktyki Ginekologiczno-Położniczej, WUM), kładąc nacisk na zmianę ról lekarza i pielęgniarki. Można tu nadmienić, że w innym ujęciu literacki obraz lekarza, jego zmiany oraz oddziaływanie na wzorce społeczne analizowała Edyta Rudolf (Zakład Humanistycznych Nauk Wydziału Farmaceutycznego AM, Wrocław).

Rozważania nad chorobą dotyczyły różnych zagadnień, ogólnych i szczegółowych. Marcin Moskalewicz (Katedra Historii Nauk Medycznych UM, Poznań) zastanawiał się, czy istnieje choroba jako taka. Zauważył, że ma ona charakter totalny i dualistyczny oraz różne, wzajemnie nieporównywalne wymiary. W perspektywie fenomenologii hermeneutycznej zdefiniował ją jako stan dotykający całości struktury „bycia-w-świecie” jednostki, wypaczający tak zwany czas autentyczny, zaburzający narrację ciągłości. Zajmowano się także chorobą (zwłaszcza psychiczną) w kontekście relacji władzy (M. Wróblewski, IF UMK). Z kolei przeprowadzona przez Katarzynę Kubat (IEiAK UJ) analiza dyskursu jądłowstrętu psychicznego przez przyz-

mat jego modeli z podręczników psychiatrii wykazała, że zaburzenia odżywiania to zależny od warunków społeczno-ekonomicznych i światopoglądowych element kultury popularnej. W podobnym świetle przedstawiono melancholię, wiązaną w XVIII wieku z wysokim poziomem wykształcenia, ale zgodnie z doktryną humoralną także z nadmiarem płynu melancholijnego nagromadzonego w śledzionie (E. Nowosielska, IH UW). Natomiast, jak uzasadniała Anna Pietrzyk (IEiAK UŁ), świńska grypa w tekstach folkloru internetowego realizuje mitologiczny model zarazy rodem ze średniowiecza, niczym budząca ówczesznie postrach dżuma. W kontekście chorób pojawiło się też zagadnienie uzależnień – te substancjalne i niesubstancjalne należą łącznie do głównych problemów zdrowotnych przełomu XIX i XX wieku. Leczenie uzależnienia alkoholowego rozpatrywał Andrzej Stachowiak (Poznań), wskazując na pojęcie „zdrowienia”, ściśle związanego z konwersją osobowości.

W rozważaniach przewijał się również wątek stresu, presji, pod jaką żyjemy w dzisiejszych czasach, pojawiając się w kontekście farmakologicznego radzenia sobie z tym problemem wśród kobiet na Zachodzie (S. van der Geest) oraz interwencji kryzysowej (K. Chlewińska) czy wzrastającej roli psychologa na oddziałach szpitalnych (A. Patyk i J. Stacherzak-Raczkowska, Zakład Humanistycznych Nauk Wydziału Farmaceutycznego AM, Wrocław). Małgorzata Wosińska (IEiAK UAM) przedstawiła wyniki swoich badań nad zróżnicowanymi sposobami radzenia sobie ze stresem pourazowym, traumą ludobójstwa w Rwandzie. Ogólniej stresem w perspektywie antropologii medycznej zajęła się Małgorzata A. Charyton (IEiAK UAM), wykazując mnogość jego konceptualizacji we współczesnym świecie oraz ujawnianie się tego stanu w opisach wielu chorób i syndromów chorobowych kulturowo związanych.

Wiele mówiono o wzroście podmiotowości i poczucia sprawczości. W II połowie XX wieku pacjent zaczął stawać się nauczycielem dla personelu medycznego, niczym rozmówca dla etnologa. Poruszono również problem emancypacji kobiet, których uroda odtąd w mniejszym stopniu miała być towarem wymienianym na utrzymanie i poczucie bezpieczeństwa, a na znaczeniu zyskiwały indywidualne odczucia, podobanie się samej sobie. Natomiast Anna Witeska-Młynarczyk (IEiAK UAM) zajęła się fenomenem porodów domowych, jako swego rodzaju przeciwwagi dla medykalizacji, pokazując ich znaczenie dla upodmiotowienia matki i ojca oraz emancypacji położnej pomagającej przy porodzie. Sprawczość wyraża się jednak najdobitniej w etosie działania, akcji, obecnym w środowisku amazońek. Hubert Wierciński (IEiAK UW), przedstawiając opowieści o pokonanej chorobie nowotworowej kobiet, ukazał, jak uprzedmiotowienie ciała podczas terapii (odarcie z seksualności, odjęcie atrybutów kobiecości) staje się motorem zmian, prowadzi do całkowitego przewartościowania życia.

Zajmująca analiza dyskursu zwolenników medycyny alternatywnej w Polsce zwróciła uwagę na fenomen legitymizowania własnego stanowiska w debacie publicznej poprzez zastosowanie strategii mówienia „w imieniu natury”. Andrzej Nowak (IF UAM) pokazał, że zagadnienia związane ze zdrowiem, chorobą i leczeniem stanowią jedno z głównych pól społecznych, w których toczy się konflikt o kształt nowoczesności. W dyskusjach zwracano uwagę na konieczność sytuowania badań nad pluralizmem medycznym w szerszym kontekście politycznym i społecznym, ze

szczególnym uwzględnieniem roli państwa neoliberalnego w kształtowaniu reżimów zdrowia i choroby.

Podczas zamykającej obrady sesji plenarnej w stronę organizatorów kierowano wyrazy ogromnej wdzięczności oraz gratulacje. Z entuzjazmem podkreślano zasadność i potrzebę interdyscyplinarnych czy transdyscyplinarnych studiów nad zdrowiem, chorobą i leczeniem. Tę rodzimą perspektywę dopełnił Sjaak van der Geest, zwracając uwagę na niedokończony jeszcze w polskiej antropologii proces *home-coming*, ale i na potrzebę pokazania świata dokonań naszej nauki. Uczestnicy zgodnie wyrażali nadzieję, że spotkanie to wybitnie przyczyni się do zacieśniania współpracy między przedstawicielami różnych nauk – badaczami problematyki zdrowotnej i medycznej.

Małgorzata Anna Charyton¹

¹ Na podstawie opracowań Tarzycjusza Bulińskiego, Katarzyny Chlewińskiej, Anny H. Wądołowskiej, Natalii Weimann i Anny Witeskiej-Młynarczyk.

KONFERENCJA „SZTUKA AFRYKI W KOLEKCJACH I BADANIACH POLSKICH”, SZCZECIN, 15-17 LISTOPADA 2010

Ogólnopolska konferencja naukowa „Sztuka Afryki w kolekcjach i badaniach polskich” została zorganizowana przez Muzeum Narodowe w Szczecinie we współpracy z Katedrą Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Szczecińskiego, Polskim Stowarzyszeniem Sztuki Orientu oraz Stowarzyszeniem Historyków Sztuki, Oddział w Szczecinie.

Muzeum Narodowe w Szczecinie od lat 50. gromadzi zbiory afrykańskie, pozyskując je głównie w wyniku prowadzenia własnych badań terenowych w Afryce. W Muzeum są prezentowane stałe ekspozycje afrykańskie, wśród których ważne miejsce zajmuje sztuka. Zbiory te wciąż wymagają szczegółowego opracowania i konferencja o sztuce Afryki w zamyśle organizatorów miała być okazją do wymiany doświadczeń i usystematyzowania dotychczasowej wiedzy.

Organizatorzy konferencji postanowili potraktować pojęcie „sztuka Afryki” bardzo szeroko, jako sztukę kontynentu afrykańskiego, i przedstawić tę tematykę chronologicznie, poczynając od czasów prahistorycznych poprzez cywilizacje starożytne rozkwitające na północy kontynentu, wpływy wielkich religii monoteistycznych, jak chrześcijaństwo i islam, po zjawiska dawnej i współczesnej twórczości w kulturach tradycyjnych subsaharyjskiej Afryki. W programie znalazło się również miejsce na przedstawienie różnych opinii na temat eksponowania zbiorów afrykańskich w warunkach muzealnych oraz problemów dotyczących inspiracji sztuką afrykańską w twórczości Zachodu. Organizatorom zależało na analizie rozmaitych form manife-

stacji artystycznej na terenie Afryki – od sztuk plastycznych, przez architekturę, rzemiosło tradycyjne, do nowych mediów używanych przez artystów współczesnych.

Do udziału w konferencji zaproszono badaczy zajmujących się sztuką afrykańską z perspektywy wielu nauk i specjalności: antropologii, archeologii, architektury, egiptologii, etiopistyki, etnologii, historii, historii sztuki, językoznawstwa, muzealnictwa, orientalistyki. Reprezentowali oni uniwersytety: im. Adama Mickiewicza (UAM), Jagielloński (UJ), Warszawski (UW), Warmińsko-Mazurski (UWM), Mikołaja Kopernika (UMK), Szczeciński (US), Śląski (UŚ), Łódzki (UŁ), Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego (UHP); Polską Akademię Nauk (PAN); muzea: Narodowe w Szczecinie (MNS), w Poznaniu (MNP), Archeologiczne w Poznaniu (MAP) i w Gdańsku (MAG), Okręgowe w Toruniu (MOT), Miejskie w Żorach (MMŻ) oraz Stowarzyszenie Historyków Sztuki (SHS).

W ciągu trzech dni wygłoszono 39 referatów, które zostały uporządkowane w sześć bloków tematycznych.

Pierwszy blok – „Sztuka Afryki w pradziejach” – poprowadził dr Stefan Jakobielski (PAN). Wygłoszone referaty poświęcono głównie sztuce naskalnej. Jako wstęp posłużyło wystąpienie „Afrykańska sztuka naskalna w polskich doświadczeniach badawczych” przygotowane przez trzech autorów: dr. hab. Andrzeja Rozwadowskiego (UAM), mgr Ewę Kuciewicz (UJ) oraz mgr. Pawła Polkowskiego (MAP), przedstawiające polskie osiągnięcia w poznawaniu afrykańskiej sztuki naskalnej w perspektywie historycznej. Każdy kolejny referat nawiązywał do pierwszego, odwołując się do przywołanych wcześniej stanowisk. Większość wystąpień dotyczyła interpretacji rytów naskalnych. Dr Mateusz Wierciński (UHP) w referacie „Motywy inicjacyjno-kosmologiczne w sztuce naskalnej Południowej Afryki” dokonał ciekawej próby interpretacji rytów naskalnych w oparciu o badania nad religią i obrzędowością Buszmenów. O niezwykłym przedsięwzięciu ratowania rytów naskalnych z rejonu IV katarakty Nilu mówił mgr Henryk Paner (MAG). Wycinanie bloków skalnych odbywa się tam w związku z budową tamy na Nilu i spodziewanym zalaniem badanych przez archeologów obszarów Pustyni Nubijskiej.

Kolejny blok tematyczny – „Sztuka Afryki Północnej w starożytności” – poprowadził prof. Włodzimierz Godlewski (UW). Wygłoszone referaty zostały przygotowane w oparciu o polskie badania prowadzone w Egipcie (stanowisko Tell el-Farcha) i Libii (Ptolemais) oraz kolekcje z Afryki Północnej znajdujące się w polskich muzeach lub gromadzone przez polskich kolekcjonerów, archeologów-amatorów. Takim był na przykład Michał Tyszkiewicz, którego sylwetkę oraz działalność przybliżyła dr Cecylia Gałczyńska (SHS) w referacie „Kolekcja zabytków egipskich Michała Tyszkiewicza (1828-1897). Polski przyczynek do dziewiętnastowiecznych wykopalisk nad Nilem”.

Blok „Sztuka Afryki – I tys. n.e. – XIX w.” poprowadził prof. Michał Tymowski (UW), który wygłosił referat wprowadzający „Sztuka Afryki przedkolonialnej jako przedmiot rozważań historyka”. Zwrócił w nim uwagę na znaczenie dzieł sztuki w badaniach nad przeszłością Afryki. Stanowią one nieocenione źródła do badań, między innymi nad strukturami społecznymi, funkcjami władców, ceremoniałem dworskim, kontaktami między społeczeństwami afrykańskimi. Prof. Tymowski

poruszył też problem datowania dzieł sztuki afrykańskiej. Do tego tematu nawiązał dr Stefan Jakobielski (PAN) w wystąpieniu „Malowidła z Faras. Pół wieku po odkryciu”, w którym podjął się próby nowego datowania poszczególnych malowideł. Podobnie, wyniki badań termoluminescencyjnych – metody umożliwiającej datowanie obiektów znajdujących się w polskich kolekcjach muzealnych – przedstawił mgr Sławomir Szafrąński (MNS) w referacie „Terakoty z Mali”. Próbę datowania, tym razem na podstawie szczegółowej analogii wielu podobnych obiektów znajdujących się w muzeach europejskich, podjęła również mgr Marta Tobota (MNS) (na przykładzie brązowej głowy Królowej Matki z Królestwa Beninu ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie). Pozostałe referaty dotyczyły między innymi architektury kameruńskich i nigeryjskich dworów monarszych (dr Krzysztof Trzcński, UW) oraz uszeregowania pewnych emblematycznych cech ikon koptyjskich (dr Marta Woźniak, UŁ).

Kolejny blok zatytułowano „Sztuka tradycyjna ludów Afryki od XIX wieku”. Poprowadził go i przygotował referat wstępny („Od fetysza do dzieła sztuki. Dekontekstualizacja przedmiotu rytualnego”) ks. prof. Jacek J. Pawlik (UWM). Poruszył między innymi problem statusu obiektów sakralnych, pochodzących z kultur tradycyjnych, we współczesnym muzeum europejskim i ich klasyfikacji jako obiektów estetycznych. Zastanawiał się nad tym, czy istnieją jednoznaczne kryteria pozwalające zaliczyć określony obiekt do kategorii dzieła sztuki, i kto jest najbardziej odpowiednią do tego osobą: etnolog czy historyk sztuki. W pozostałych referatach scharakteryzowano zbiory afrykańskie w wybranych muzeach: Muzeum Etnograficznym w Poznaniu (mgr Justyna Kowalińska), Muzeum Okręgowym w Toruniu (mgr Magdalena Nierzwicka) oraz Muzeum Uniwersyteckim w Toruniu (Małgorzata Baka-Theis i mgr Sławomir Majoch). Przedstawiono także sztukę niektórych ludów: Kurumbów (dr Lucjan Buchalik, mgr Katarzyna Podyma – oboje z MMŻ), Bamana (mgr Ewa Prądyńska, MNS), Tuaregów (dr Adam Rybiński, UW). Innym rodzajem twórczości zajęła się dr Anita Bednarz (Union Internationale de la Marionnette, Francja), która w referacie „Éclairage sur la naissance et l'évolution du théâtre en Afrique de l'Ouest” podjęła się analizy źródeł teatru i kierunków jego rozwoju w Afryce Zachodniej.

Piąty blok tematyczny – „Inspiracja sztuką afrykańską i obrazy Afryki w twórczości Zachodu” – poprowadził prof. Maciej Ząbek (US, UW), który rozpoczął go wystąpieniem „Ci fascynujący barbarzyńcy. Portrety Afrykanów w XIX-wiecznej ilustracji europejskiej”. Omówił Afrykę i jej mieszkańców widzianych oczami europejskich podróżników, pokazując bogaty materiał ilustracyjny pochodzący z dwóch bardzo rzadkich publikacji: *Le tour du monde* pod red. Eduarda Chartona z 1889 roku i czasopisma „Misye Katolickie” z 1908 roku. Analizą ilustracji – w tym przypadku fotografii, zajęła się również dr Hanna Rubinkowska-Anioł (UW) w wystąpieniu „Fotografia w książkach etiopskich ze zbiorów biblioteki Katedry Języków i Kultur Afryki Uniwersytetu Warszawskiego”. Tu mogliśmy się przyjrzeć Afryce oczami jej mieszkańców, którzy jako środek artystycznego wyrazu wybrali fotografię. Inny rodzaj aktywności artystycznej Afrykanów przedstawiła mgr Miłostawa Stępień (UW). W referacie „Festiwałe filmowe jako miejsce ekspozycji współczesnej afrykańskiej

sztuki audiowizualnej” zwróciła uwagę na trudności, jakie napotyka europejski widz, oglądając filmy powstające w zupełnie innej estetyce. Według prelegentki filmy te wymagają odpowiedniego komentarza, bez niego bowiem stają się często narzędziem prowadzącym do uogólnień i stereotypów o kontynencie afrykańskim oraz utrwalają negatywny wizerunek Afryki.

Ostatniego dnia konferencji odbył się blok zatytułowany „Współczesna sztuka Afryki – studia nad estetyką afrykańską”, który poprowadziła dr Małgorzata Kądzioła (UŚ). Nie mogło w tym bloku zabraknąć referatu o malarstwie Tingatinga, chyba najbardziej rozpoznawalnej współczesnej sztuki afrykańskiej. Podjął się tego zadania kolekcjoner i miłośnik tej twórczości, mgr Krzysztof Dubiński (Wyższa Szkoła Zarządzania Personalem w Warszawie). Dwa kolejne wystąpienia traktowały o współczesnej sztuce i jej twórcach – absolwentach kierunków artystycznych uczelni wyższych w Ghanie (mgr Urszula Duda, UW, „Sztuka Ghany XX w. Epoka przemian czy błędnych interpretacji?” i mgr Marta Ryborz, MMŻ, „Sztuka współczesna tworzona w Akrze – jak zdaniem artystów odbiera się ich prace na gruncie lokalnym”). O specyfice filmów hauszańskich, jednej z prężniej rozwijających się współcześnie kinematografii, opowiadała dr Izabela Will (UW). Zwróciła uwagę na ich specyficzną estetykę: sekwencje taneczno-muzyczne, długie mowy wygłaszane przez bohaterów, często nieakceptowane przez widzów spoza hauszańskiego kręgu kulturowego. Interesujący referat przedstawiła mgr Hanna Schreiber (UW), która zatytułowała swoje wystąpienie „Miejsce sztuki afrykańskiej w koncepcji «sztuki prymitywnej»: między etnologią a estetyką (od XIX do początku XXI wieku)”. Wiele miejsca poświęciła koncepcji „sztuki prymitywnej” oraz odwiecznemu sporowi, jaki toczą antropolodzy i historycy sztuki o pojmowanie sztuki ludów pozaeuropejskich. Antropolodzy zarzucają historykom sztuki, że swoje badania nad sztuką afrykańską ograniczają do formy dzieła, nie interesując się społeczeństwem, z którego ono pochodzi. Prelegentka poruszyła też problem autentyczności dzieła sztuki afrykańskiej oraz zwróciła uwagę na kwestię jej anonimowości – wartość często zależy od nazwiska kolekcjonera, a twórca w ogóle się nie liczy.

Te wątpliwości były też podstawą dyskusji, które ze względu na brak czasu toczyły się głównie w kuluarach.

Konferencja „Sztuka Afryki w kolekcjach i badaniach polskich” była pierwszym w Polsce spotkaniem poświęconym w całości sztuce Afryki. Zgromadziła wielu prelegentów i słuchaczy. Godny podkreślenia jest fakt, że większość referatów przygotowano w oparciu o własne badania terenowe. Choć wygłoszono prawie 40 referatów, sygnalizowały one jedynie pewne problemy związane z badaniami nad sztuką Afryki. To pokazuje, jak bardzo potrzebne są takie spotkania i wymiana doświadczeń. Z licznych prowadzonych w kuluarach dyskusji narodził się pomysł, aby częściej organizować konferencje poświęcone sztuce Afryki, skupiając się na konkretnych aspektach tej tematyki.

Ewa Prądyńska

PROJEKTY NAUKOWE I EDUKACYJNE W MUZEACH
MARTYROLOGICZNYCH.
NA PRZYKŁADZIE PROJEKTU „SZTUTOWO CZY STUTTHOF?
OSWAJANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO”,
MUZEUM MARTYROLOGICZNE W ŻABIKOWIE, 4 MARCA 2011

W Muzeum Martyrologicznym w Żabikowie zorganizowano seminarium poruszające problematykę podejmowania działań naukowych i edukacyjnych dotyczących Zagłady. Spotkanie to było jednocześnie okazją do podsumowania dokonanych badań grupy studentów, doktorantów i pracowników naukowych zaangażowanych w realizację interdyscyplinarnego projektu „Sztutowo czy Stutthof. Oswajanie krajobrazu kulturowego”. Został on podjęty przez Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej oraz Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a jego ewaluacja dała impuls do rozważenia potrzeby organizowania podobnych działań badawczych, rozpowszechniania wyników oraz ich pożytku dla instytucji państwowych związanych z wystawiennictwem pozostałości Holocaustu i upamiętnianiem martyrologii na terenie całej Polski.

Głównym punktem konferencji było zaprezentowanie wyników badań terenowych prowadzonych w gminie Sztutowo na przełomie kwietnia i maja 2010 roku. Prezentacja obejmowała: 1. interpretację wywiadów biograficznych i kwestionariuszowych prowadzonych z mieszkańcami terenów okołoobozowych, ze szczególnym uwzględnieniem sposobów osvajania się mieszkańców Sztutowa i okolic z przestrzenią poobozową; 2. pokazanie kierunku regionalnej polityki, rozwoju i promocji gminy w kontekście działalności Muzeum Stutthof; 3. analizę ankiet prowadzonych wśród osób zwiedzających Muzeum Stutthof – problem postrzegania gminy przez turystów; 4. rekonstrukcję przestrzeni byłego obozu poprzez zastosowanie nieinwazyjnych metod archeologicznych, nienaruszających dziedzictwa KL Stutthof; 5. sporządzenie wizualizacji obozu Stutthof z punktu widzenia więźnia i porównanie z dzisiejszą topografią widzianą oczyma zwiedzającego; 6. omówienie zagrożeń materialnego dziedzictwa archeologicznego na terenie byłego obozu, który nie został włączony w przestrzeń muzealną.

Seminarium podzielono na dwa panele. Pierwszy z nich, zaraz po oficjalnym rozpoczęciu obrad i powitaniu gości, rozpoczął referat „Założenia projektu Sztutowo czy Stutthof? Oswajanie krajobrazu kulturowego” wygłoszony przez dr Annę Weronikę Brzezińską oraz mgr Małgorzatę Wosińską, obie z IEiAK UAM. W wystąpieniu „Zastosowanie GIS w badaniach nad przestrzenią byłego obozu koncentracyjnego Stutthof” Daria Ratajczak (IP UAM) przedstawiła wizualizację przestrzeni obozowej będącą wynikiem nieinwazyjnych badań prowadzonych przez archeologów na terenie muzeum. Następnie kierownik działu oświatowego Muzeum Stutthof w Sztutowie, Marcin Owsiniński, w wystąpieniu: „Co wy tam właściwie robicie w tym Muzeum?”, ukazał działalność edukacyjną i zaangażowanie pracowników muzeum w rozwijanie kształcenia o Zagładzie. W kolejnym – „Turyści w Muzeum Stutthof” – Kornelia

Kajda (IEiAK UAM, IP UAM) przedstawiła recepcję muzeum przez zwiedzających w kontekście współczesnej tanatoturystyki. Sesję zakończył referat Pawła Wity (IEiAK UAM), „Lokalny kontekst funkcjonowania KL Stutthof i Muzeum Stutthof”, poruszający kwestie rozwoju gminy i budowania jej wizerunku w oparciu o Muzeum Stutthof.

Drugą sesję otworzył Mikołaj Smykowski (IEiAK UAM) wystąpieniem „Recykling postobozowy. Nowe «u-życie» przedmiotów ocalonych z Zagłady”, w którym zajął się różnymi sposobami wykorzystywania przedmiotów pozyskanych z KL Stutthof przez ludność lokalną. Tematykę materialności Zagłady kontynuowali mgr Marcin Michalski (IP UAM) i mgr Maksymilian Frąckowiak (IP UAM) w referacie „Zjawisko «poszukiwaczy skarbów» w kontekście ochrony dziedzictwa byłego obozu KL Stutthof” prezentującym współczesne praktyki niszczenia dziedzictwa archeologicznego wokół Muzeum Stutthof. Następnie mgr Małgorzata Wosińska przedstawiła efekt działań badawczych w ramach „Projekt *soundscape* w KL Stutthof”, który miał na celu uchwycenie poszczególnych elementów krajobrazu dźwiękowego obecnego muzeum i pokazanie ich wpływu na odbiór ekspozycji przez zwiedzających. Tomasz Michalik (Instytut Prahistorii UAM, Instytut Psychologii UAM) w prezentacji: „Piękny obóz. Stutthof – myślenie w kategoriach estetyki” rozważał kwestie estetyzacji przestrzeni naznaczonej Holocaustem. Na zakończenie konferencji, kierowniczka działu pedagogicznego Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie w wystąpieniu „Projekty realizowane przez Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie” dokonała podsumowania dotychczasowej działalności edukacyjnej placówki, w której odbywało się seminarium.

Równolegle odbył się wernisaż wystawy dokumentującej prace terenowe badaczy zaangażowanych w projekt „Sztutowo czy Stutthof? Oswajanie krajobrazu kulturowego”. Pieczę nad wystawą sprawowali jej twórcy – Agnieszka Skowron i Mateusz Nowak, studenci IEiAK UAM.

Seminarium w Żabikowie pokazało, na jakie problemy natykamy się w naukowym ujmowaniu Zagłady, jak o niej mówić i jak prezentować wyniki badań w przestrzeniach byłych obozów koncentracyjnych. Różnorodność tematyczna wystąpień stała się inspiracją do długich dyskusji, zarówno w sali obrad, jak i w kuluarach, gdzie nawiązano nowe kontakty sprzyjające kontynuacji badań w podobnych placówkach. Konferencja, nie tylko w przekonaniu jej organizatorów, ale przede wszystkim gości i słuchaczy, udowodniła, że warto podejmować współpracę z muzeami martyrologicznymi w celu pogłębiania refleksji o Holocaustie i wzbogacania dotychczasowych sposobów jego upamiętniania. Projekty badawcze i edukacyjne są obopólną korzyścią zarówno dla środowisk uniwersyteckich, jak i muzealnych, warto więc we wzajemnym porozumieniu podejmować jak najwięcej działań tego typu.

Mikołaj Smykowski

OD KUJAW DO BAŁTYKU. TAJEMNICE CODZIENNOŚCI KULTURY LUDOWEJ. NOWA, STAŁA EKSPOZYCJA W MUZEUM ETNOGRAFICZNYM W TORUNIU

W 2009 roku Muzeum Etnograficzne w Toruniu obchodziło pięćdziesiąte urodziny. Pracownicy Muzeum uświetnili ten jubileusz, przygotowując z wielką starannością i wnikliwością nową, stałą wystawę opowiadającą o życiu codziennym mieszkańców wsi i małych miasteczek następujących regionów etnograficznych przylegających do dolnego biegu Wisły: Kujaw, ziemi chełmińskiej, ziemi dobrzyńskiej, Kaszub, Borów Tucholskich, Kociewia, Pałuk, Krajny, Żuław i Powiśla. Autorzy wystawy nie ograniczyli się tylko do pokazania kultury ludowej zamieszkujących te tereny Polaków i katolików, nie potraktowali ich w izolacji w stosunku do innych warstw społecznych, grup religijnych i etnograficznych. Względy geograficzne, historyczne, polityczne, gospodarcze, prawne i kulturowe, a także ramy czasowe narzucone ekspozycji (połowa XIX w. – połowa XX w.) wręcz zmusiły do wyjścia poza granice objętych wystawą regionów po to, by pokazać pograniczność kultury ludowej ulegającej wpływom płynącym z sąsiedniego Pomorza, Wielkopolski i Mazowsza, wpływom kultury mieszczańskiej i szlacheckiej, oraz po to, by nakreślić obraz polskiej kultury ludowej nie będącej obojętną wobec kiedyś licznie żyjących na tych terenach Niemców, Żydów, menonitów i ewangelików, poddającej się regułom masowego rynku czy tym wyznaczanym przez władze PRL. W muzealnych salach zobaczymy różne światy kulturowe występujące na obszarze „od Kujaw do Bałtyku”, łączące na różne sposoby, często w wyniku świadomie podejmowanych działań, elementy różnego pochodzenia. Oglądamy tu reprezentację przeszłego stanu kultury, która nigdy przecież nie stanowiła jednorodnej rzeczywistości, lecz była twórczą kombinacją złożoną z rozmaitych tradycji i wyobrażeń, ideologii i kodów kulturowych. Widzimy, jak zacierały się bariery kulturowe, jak wyróżniały się pewne elementy, obserwujemy też, jak różne zjawiska kultury zyskiwały nowy wymiar. Jest to jeden z wielu poważnych atutów toruńskiej wystawy, spełniający jej dydaktyczne zadanie w zakresie edukacji regionalnej: wystawa pokazuje specyfikę kulturową konkretnego obszaru w określonym czasie, co może ułatwiać mieszkańcom dotarcie do własnych korzeni, równocześnie zwracając uwagę na istnienie przemierzających się globalnie form kultury.

Od ponad dekady zachodnią, a od kilku lat polską humanistykę ożywia ponowne zainteresowanie rzeczami oraz dyskusje etnografów-muzealników i badaczy akademickich o nowym podejściu do przedmiotów, sposobie badania rzeczy i formułowania pytań badawczych. Sposób widzenia i poznawania rzeczy i poprzez rzeczy ostatnimi czasy przeszedł przemianę, wykształcił nowy sens pojęcia kultury materialnej. W obrębie antropologii kulturowej powstała nowa subdyscyplina – antropologia rzeczy, która odchodzi od starego paradygmatu i nie bada przedmiotów jako świadectw materialnych lub jako materialnych kolekcji, lecz widzi je w ścisłym związku z człowiekiem (zob. Kwiatkowska, Kola 2006: 128, 143) i jest nastawiona na bada-

nie społecznego i kulturowego życia przedmiotów. Wśród kilku tendencji wspierających powrót do zainteresowania rzeczami, podkreślę te, które głoszą, że wszystkie przedmioty są w jakimś sensie aktorami społecznymi, ponieważ „wykraczają poza ludzkie działanie i służą do przekazywania znaczeń między ludźmi” (Dant 2007: 25), również „mają możliwości komunikacyjne” (Edensor 2004: 139). Tim Dant zwraca uwagę na to, że proces kulturowy przystosowywania rzeczy polega na różnorodnych interakcjach między ludźmi a przedmiotami, jak na przykład patrzenie na nie, dotykane, mówienie o nich, używanie, a nawet przechowywanie czy przetwarzanie i konserwowanie. Te interakcje z rzeczami mają charakter społeczny w tym sensie – pisze Dant – że „uczymy się ich i dzielimy się nimi w obrębie kultury. Przedmioty materialne są fizycznymi wytworami kultur, lecz również wytworami społecznymi w taki sposób, że stają się elementami ustalonego porządku, codziennych zwyczajów i sposobów życia” (Dant 2007: 25-26; zob. też Edensor 2004: 138).

Nowa wystawa w Muzeum Etnograficznym w Toruniu wpisuje się w nowy sposób myślenia o przedmiotach. Jej autorzy postawili sobie za cel opowiedzieć o życiu ludzi i ich codzienności poprzez **rzeczy** (Czachowski, Łopatyńska, red., 2010: 7). Dokonali tego, oddając głos rzeczom. Oddanie głosu artefaktom okazało się zabiegiem udanym: przywraca rangę i blask rzeczom, zmusza bowiem chodzącego po wystawie do zmiany myślenia o przedmiotach – nie są one tutaj jedynie produktami czy towarami, nie są też obiektami muzealnymi sprowadzonymi do fizycznego pokazania konkretnych rzeczy, lecz również równoprawnymi podmiotami, rzeczami posiadającymi znaczenie, będącymi nośnikami rozmaitych przekonań, wartości, wierzeń oraz będącymi istotną częścią życia człowieka. Autorzy wystawy umiejętnie pokazali, że kultura rozprzestrzenia się dzięki konkretyzacji w rzeczach, a więc w manifestacjach symbolicznych. W jaki sposób rzeczy są nośnikami niematerialnych treści kultury, jak technologia wyznacza obszar jej rozumienia, jakie były w latach 1850-1950 nowe ścieżki rozprzestrzeniania się kolejnych przedmiotów? Dowiadujemy się o tym, oglądając na przykład różne formy osadnicze, kształty i wielkości zagród, gdy czytamy reklamy zakładów ubezpieczających budynki, zwierzęta i zasiewy od pożarów, powodzi i kradzieży, gdy patrzymy na tabliczki z nazwami towarzystw ubezpieczeniowych umieszczane na ścianach domów czy czytamy reklamy maszyn rolniczych, octu, Pomorskiej Fabryki Makaronu, Pomorskiego Browaru, gdy patrzymy na sprzęty i przedmioty stojące i wiszące w zrekonstruowanych wnętrzach klasy szkolnej, sklepu czy zakładu fryzjerskiego, służące do higieny osobistej, używane w lecznictwie, w pracach domowych, na polu czy przy hodowli pszczoł, rzeczy konieczne do spełnienia wielu rytuałów, pamiątki chrztu, I Komunii czy z wojska. Wszystkie przedmioty na wystawie zostały umieszczone w zrekonstruowanych kontekstach odpowiednio poszerzonych o fotografie, nagrania magnetofonowe, prezentacje multimedialne i filmy dokumentalne, co pomaga rzeczy „ożywić” i zrozumieć.

Ramą kompozycyjną wystawy, narzędziem służącym do rekonstrukcji kultury ludowej, jest kategoria **codzienności**. Rekonstrukcja kultury ludowej „od Kujaw do Bałtyku” poprzez codzienność nadała wystawie charakter uniwersalny, taką jej funkcję wymusza bowiem tematyka zwyczajnej, codziennej egzysten-

cji i jej najdrobniejszych, pozornie nic nie znaczących elementów i przejawów. Zaznaczę, że uniwersalność owa nie kłóci się w żaden sposób z tym, że wystawa ta jest etnograficzną wizytówką regionu, którą to cechę podkreśliłam na początku – jest to bowiem paradoksalność pozorna, o czym nie trzeba przekonywać antropologów.

Małgorzata Bogunia-Borowska, wypowiadając się na temat codzienności i jej społecznych kontekstów, napisała:

Badanie różnych aspektów życia codziennego można porównać do malarstwa impresjonistycznego, w którym pojedyncze pociągnięcia pędzla i farby nałożone na płótno oglądane z bliska tworzą mieszaninę barw i kolorów, a nie żaden całościowy obraz. Wystarczy jednak znaleźć nieco inną perspektywę, spojrzeć z dystansu na ową mieszaninę impresjonistycznych kolorowych kropek, a wyłoni się z nich wyrazisty, pełen treści obraz (Bogunia-Borowska 2009: 8).

Czy taki „wyrazisty i pełen treści” obraz codzienności kultury ludowej udało się złożyć autorom toruńskiej wystawy?

We wstępie do katalogu wystawy jej autorzy podkreślają, że przez życie codzienne rozumieją zarówno czas pracy, jak i czas święta, a obiekty na wystawie prezentowane są tak, by ilustrowały codzienność ludzi: „co jedli, w co się ubierali, jak dbali o higienę, jak praktykowali i spędzali wolny czas, jak świętowali i w co wierzyli” (Czachowski, Łopatyńska 2010: 9). Objęli zainteresowaniem wiele rodzajów aktywności człowieka: takie rutynowe działania, jakimi są prace w domu i gospodarstwie, konsumpcja czy higiena, jak również praktyki religijne, magiczne czy symboliczne, działalność w kręgu rodzinnym i sąsiedzkim oraz w przestrzeni publicznej (w straży pożarnej, samorządzie wiejskim, wojsku, w zespołach śpiewaczych, towarzystwach gimnastycznych, w szkole). Scenariusz wystawy nakazuje wręcz nie tracić z pola uwagi tego, że codzienność zawsze jest uwarunkowana społecznie, że życie jednej grupy mieści w sobie elementy i praktyki wielu innych grup społecznych.

Codziennność została przedstawiona poprzez rzeczy – te używane na co dzień, które ludzie gromadzili, którymi się otaczali, które eksponowali i które chowali jak skarby w szufladzie lub skrzyni, które miały dla nich znaczenie i do których mieli określony stosunek. Pokazano również rzeczy we wzajemnym powiązaniu i w powiązaniu z człowiekiem. Innymi słowy, na wystawie oglądamy codzienność kultury ludowej poprzez przedmioty, które nadawały jej konkretny wymiar uczestnicząc w konkretnych sytuacjach. Rzeczy stanowią w tym przypadku soczewkę, poprzez którą patrzymy na wielopoziomowy, wielowarstwowy codzienny świat ludzi (tę metaforę powtarzam za Piotrem Sztompką – Sztompka 2008: 31) wraz z jego wymiarem świadomościowym, symbolicznym i aksjologicznym. I tak oto w sposób udany połączono w muzeum toruńskim perspektywę teoretyczno-metodologiczną, jaką jest nowy sposób patrzenia na rzeczy i codzienność, z praktyką wystawienniczą.

Autorzy wystawy tworzą narrację o **rzeczach w użyciu**: we wsi przyglądamy się nie tylko budynkom i zagrodom, lecz ponadto na fotografiach widzimy fachowców przy stawianiu obory i chlewu, ludzi pracujących na polu (przy wykopkach, ogławia-

Fot. 1. Wykorzystanie *strychulca* w trakcie wypełniania gliną formy do cegieł. Zalesie, Bory Tucholskie. Fot. Roderyk Lange 1960 (Muzeum Etnograficzne w Toruniu).

Fot. 2. Zakład fryzjerski Kuźmińskich z Golubia z okresu międzywojennego. Fragment ekspozycji. Fot. G.E. Karpińska 2010.

niu buraków cukrowych, siewie z płachty i z kosza, koszeniu kosą, podczas odpoczynku), oglądamy narzędzia pracy i sposoby ich używania, widzimy, jak na tę okoliczność się ubrali; zaglądając w domu do spiżarni i kredensu, widzimy, jakie rzeczy tam przechowywano i używano w kuchni. Podobną wiedzę zdobywamy, oglądając film o wypieku chleba metodą tradycyjną, patrzymy na stroje nakładane na określone okazje i na materialne atrybuty takim okazjom przynależne, na meble uznawane za ładne, na dzieci bawiące się zabawkami, zapoznajemy się z narzędziami i zakłeciami, którymi posługiwał się znachor (instruktażu dostarczają fragmenty filmu z 1968 r. *Znachor z Radziejowa*). Gdy oglądamy artefakty używane w obrzędowości rodzinnej zatrzymane na zdjęciach, pamiątki komunijne i z chrztu, możemy posłuchać kołysanek z Kujaw, pieśni oczepinowych z Pałuk i Kujaw, pieśni pustonocnych z Kaszub, a w specjalnie na ten cel przygotowanym pomieszczeniu usłyszymy opowieści ludowe *O Jasiu, który nie bał się strachu* (ziemia chełmińska), *O stolemach* (Kaszuby), *O czarnoksiężniku i trzech dziewczicach* (Kujawy), również o tym, jak Pan Jezus dla świętego Piotra zmienia prąd rzeki (ziemia chełmińska). Mamy możliwość oglądać książeczki do nabożeństwa dla katolików, również luterzańską Biblię, kropielniczki wieszane przy drzwiach, szafę-ołtarzyk Tajemnice Różańca, którą jeden z gospodarzy na Pałukach zrobił zgodnie z otrzymanym we śnie nakazem; będziemy mogli stapać po wzorach ułożonych z piasku. Zakład fryzjerski, sklep i szkoła z wyposażeniem zapraszają do przestąpienia ich progów, oglądania, dotykania różnych przedmiotów, do zaglądania „w kąty”.

A gdzie tkwi tytułowa tajemnica codzienności kultury ludowej? Janusz Barański przywołuje Henri Lefebvre’a, francuskiego badacza codzienności, który wymieniając sprzeczne cechy codzienności, podkreśla wynikającą z tej sprzeczności jej tajemnicę i bezradność, jaką często wobec tajemnicy okazujemy: „Codzienność to najbardziej powszechny i najbardziej wyjątkowy stan, najbardziej społeczny i najbardziej zindywidualizowany, najbardziej oczywisty i najbardziej ukryty” (Barański 2007: 26). Komentując słowa Lefebvre’a, Barański pisze, że ten dualny charakter codzienności wyrażają również rzeczy, pełniąc funkcję „elementów szerszego kodu kulturowego”, „funkcję mediacyjną w ściśle antropologicznym znaczeniu” (Barański 2007: 27). Funkcji tych na co dzień nie dostrzegamy, ponieważ naszą uwagę stępia pozorna oczywistość rzeczy wynikająca z bliskiej koegzystencji z nimi. Owa oczywistość pryska, gdy rzecz znajdzie się w gablocie muzealnej lub pojawi się w dziwnym kontekście – wtedy zauważamy, że jest ona wyróżniającym się elementem kultury i częścią naszego życia, podobnie jak ludzie, z którymi obcujemy (Dant 2007: 27).

Tajemnica, by została dostrzeżona, musi mieć tło, jakim jest zwyczajność, norma, konwencja. Tajemnicą jest na wystawie to, co dla etnografii zawsze było najważniejsze: to, co można dostrzec w codziennych przedmiotach pełniących zwyczajną funkcję (garnku, emaliowanej misce umieszczonej w metalowym stojaku, wózku dzieciennym, maszynie do szycia, wiatrowskazie, kaflu z pieca), oraz w przekształcaniu potocznego w niezwykle, wyróżniające się, czasami dziwne, unaoczniające doniosłość sytuacji usankcjonowaną znaczeniami, które rzecz niesie (pocztówka z życzeniami na święta, skrzynia wianna, świąteczne nakrycia głowy, papierowe

kwiaty w formie bukietów lub girland, wzory sypane piaskiem). Autorzy wystawy odkrywają przed nami ukrytą wiedzę narracyjną zawartą w zwyczajnych rzeczach.

Wiadomo, że każda wystawa jest twórczym aktem kreacji jakiegoś fragmentu rzeczywistości za pomocą obiektów muzealnych, w specjalnie przygotowanej scenografii. Realizatorzy wystawy „Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)” wyeksponowali w sposób nowoczesny prawie 1400 obiektów ze zbiorów muzeum, wkomponowując je w różne aranżacje scenograficzne i bogatą ikonografię. Części z nich nadano indywidualną wartość: zwiedzający może przekroczyć próg szkoły i usiąść w szkolnej ławce, wejść do sklepu kolonialnego i stanąć przed sklepową ladą, odwiedzić zakład fryzjerski i zasiąść w fotelu ustawionym przed konsolą z rozłożonymi szczotkami, grzebieniami, nożyczkami i innymi fryzjerskimi akcesoriami; jeśli zechce, może posłuchać nagranych w terenie kołysanek lub opowieści – wystarczy założyć na uszy słuchawki, może też obejrzeć prezentacje multimedialne i fragmenty filmów. Dzięki tym prostym zabiegom wystawa angażuje i pobudza poznawczo, stymuluje zaangażowanie i ciekawość zwiedzającego.

Dobry pomysł, rzetelność merytoryczna, ciekawa kompozycja i kształt plastyczny to właściwości toruńskiej wystawy, dzięki którym nie jest ona stereotypowym pokazem obiektów wybranych ze zbiorów muzealnych. Wspomaga ją efektownie wydany katalog liczący 231 stron, z niezwykle ciekawym materiałem ilustracyjnym (Czachowski, Łopatyńska, red., 2010). Ów katalog stymuluje doznania intelektualne i emocjonalne, jest zaproszeniem do obejrzenia ekspozycji i jednocześnie jej dopełnieniem.

Grażyna Ewa Karpińska

LITERATURA

Barański J.

2007 *Świat rzeczy. Zarys antropologiczny*, Kraków: Wydawnictwo UJ.

Bogunia-Borowska M.

2009 *Codziennosc i społeczne konteksty życia codziennego*, w: M. Bogunia-Borowska (red.), *Barwy codzienności. Analiza socjologiczna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 7-25.

Czachowski H., Łopatyńska H.M.

2010 *Wstęp*, w: H. Czachowski, H.M. Łopatyńska (red.), *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)*, Toruń, Muzeum Etnograficzne, s. 9-10.

Czachowski H., Łopatyńska H.M. (red.)

2010 *Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)*, Toruń: Muzeum Etnograficzne.

Dant T.

2007 *Kultura materialna w rzeczywistości społecznej. Wartości, działania, style życia*, przeł. J. Barański, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Edensor T.

- 2004 *Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne*, przeł. A. Sadza, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Kwiatkowska O., Kola A.

- 2006 *O przywróceniu zachwianej równowagi w refleksji antropologicznej. Głos podwójny w sprawie przedmiotów*, w: M. Brocki, K. Górny, W. Kuligowski (red.), *Kultura profesjonalna etnologów w Polsce*. Wrocław: Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 127-146.

Sztompka P.

- 2008 *Życie codzienne – temat najnowszej socjologii*, w: P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), *Socjologia codzienności*, Kraków: Znak, s. 15-52.

SETNA ROCZNICA URODZIN PROFESORA ROMANA REINFUSSA

W 2010 roku obchodzono setną rocznicę urodzin Romana Reinfussa (1910-1998), niestrudzonego badacza kultury tradycyjnej, niekwestionowanego autorytetu w dziedzinie sztuki ludowej, autora wielu opracowań naukowych z zakresu kultury materialnej i sztuki ludowej, dotyczących między innymi budownictwa drewnianego, kowalstwa, garncarstwa, meblarstwa, rzeźby kamiennej i malarstwa. Profesor był organizatorem muzeów na wolnym powietrzu, pomysłodawcą i koordynatorem licznych projektów etnograficznych. Jego zainteresowania badawczo-naukowe koncentrowały się wokół takich zagadnień, jak problemy wyznaczników granic etnicznych, kultura Łemków, Bojków i Huculów, kultura ludowa Lubelszczyzny, polska sztuka ludowa i artystyczne rzemiosła ludowe. Pracował w Muzeum Etnograficznym w Krakowie, prowadził Katedrę Etnografii na Uniwersytecie Wrocławskim i na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, aktywnie uczestniczył w pracach Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, przez czterdzieści lat kierował Pracownią Dokumentacji Polskiej Sztuki Ludowej. Prowadził także działalność redakcyjną, współpracując z wieloma czasopismami. Jako człowiek o ogromnym dorobku naukowym był często zapraszany do przewodniczenia w różnych komitetach, radach programowych, komisjach konkursowych i festiwalowych. Prywatnie znany jako „dusza towarzystwa”, gawędziarz z dużym poczuciem humoru, zawsze życzliwy i szczery. Opracowana i opublikowana na łamach „Ludu” bibliografia Romana Reinfussa zawiera 268 pozycji liczących się w literaturze przedmiotu w skali europejskiej (Cieśla-Reinfussowa 1980: 54-64). Profesor pozostawił po sobie imponujące archiwum obejmujące ponad 95 tysięcy pozycji inwentarzowych – rysunków

i opisów, a także zbiór około 80 tysięcy fotografii oraz całe grono wykształconych etnografów – uczniów kontynuujących jego dzieło (Fryś-Pietraszkowa 1997: 37-38, 2002: 249-253; Cieśla-Reinfussowa 1980: 54-64).

Jubileusz urodzin Profesora stał się okazją do zorganizowania kilku przedsięwzięć mających na celu przypomnienie jego dokonań.

27 maja 2010 roku (w rocznicę urodzin Profesora) w Oddziale Budownictwa Ludowego w Szymbarku odbyło się uroczyste poświęcenie pomnika przedstawiającego postać badacza siedzącego na kamiennej ławeczce. Odsłonięcia pomnika dokonały obecne na uroczystości córki Profesora – Krystyna Reinfuss-Janusz i Magdalena Reinfuss-Knychalska.

Zaproszeni goście wzięli także udział w konferencji naukowej, podczas której zaprezentowano referaty poświęcone wybranym zagadnieniom bogatej działalności naukowej tego wybitnego etnografa. Obrady rozpoczęło wystąpienie Krystyny Reinfuss-Janusz, która wspominając postać ojca, zwróciła uwagę na jego związki z Małopolską, a szczególnie z Gorlicami. Jej wspomnienie wzbogaciła prezentacja fotografii z archiwum rodzinnego.

Kolejne wspomnienie, zatytułowane „Roman Reinfuss – Gorliczanin z zamiłowania”, przedstawił przyjaciel rodziny Reinfussów – Jerzy Krzywicki, prezentując przy okazji rysowane przez samego badacza karykatury, komiksy oraz okolicznościowe wierszyki, będące dowodem wielkiego poczucia humoru Profesora.

Całokształt pracy badawczej, naukowej i wydawniczej Romana Reinfussa i jego wpływ na rozwój badań etnograficznych w Polsce omówił prof. Jerzy Czajkowski. Z kolei Hubert Ossadnik, kustosz w Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, zaprezentował i opisał kolekcje zdjęć profesora Reinfussa znajdujące się w zbiorach tego skansenu.

Następne dwa wystąpienia – Eweliny L. Pierzyńskiej-Jelskiej i Bogumiły Szurowej – dotyczyły muzealnictwa skansenowskiego, zagadnienia, które w pracy Profesora zajmowało wyjątkowo ważne miejsce. Należy dodać, że Roman Reinfuss był zaangażowany w organizację Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, Muzeum Wsi Kieleckiej w Tokarni oraz Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie. Przez wiele lat był konsultantem podczas powstawania i rozbudowywania tych placówek muzealnych, uczestniczył w posiedzeniach rad muzealnych, był członkiem Zespołu Doradców ds. Parków Etnograficznych i Budownictwa Drewnianego w Ministerstwie Kultury i Sztuki.

Ostatni referat zaprezentował Tadeusz Łopatkiewicz, omawiając pionierskie badania Reinfussa nad kamienną rzeźbą ludową oraz działalność kontynuatorów tej dziedziny sztuki ludowej.

Wszystkie wystąpienia zostały opublikowane w wydawnictwie pokonferencyjnym *Profesor Roman Reinfuss, badacz historii i kultury ludowej – w setną rocznicę urodzin*, wzbogaconym licznymi fotografiami archiwalnymi oraz relacją z obchodów urodzin profesora (Niemczyńska-Szurek, red., 2010).

Należy także zaznaczyć, że podczas uroczystości Ośrodkowi Budownictwa Ludowego w Szymbarku nadano imię Profesora Romana Reinfussa oraz zmieniono nazwę oddziału na Skansen Wsi Pogórzańskiej.

Seminarium naukowe poświęcone pamięci Profesora zostało także zorganizowane na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Przez wiele lat był on związany z tym miastem, między innymi jako profesor UMCS, przewodniczący Rady Naukowej Stowarzyszenia Twórców Ludowych oraz organizator Muzeum Wsi Lubelskiej. Pomysłodawcą i inicjatorem spotkania był prof. Jan Adamowski. W przygotowanie konferencji, obok Zakładu Kultury Polskiej Instytutu Kulturoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, włączył się Lubelski Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i Stowarzyszenie Twórców Ludowych.

Zorganizowane seminarium miało na celu, z jednej strony, uczczenie setnej rocznicy urodzin Profesora, z drugiej zaś zaprezentowanie jego dorobku oraz ukazanie roli, jaką odegrał w życiu kulturalnym i naukowym UMCS, Lublina i Lubelszczyzny, jak również całej Polski. Innym motywem zorganizowania seminarium stało się reaktywowanie na UMCS etnologii jako samodzielnego kierunku studiów.

W spotkaniu na lubelskiej uczelni uczestniczyli między innymi córka Profesora – Krystyna Reinfuss-Janusz, „lubelskie dzieci”, czyli jego wychowankowie, przedstawiciele instytucji kultury, pracownicy naukowcy, studenci oraz zaproszeni goście.

Seminarium rozpoczęło okolicznościowe wystąpienie prorektora UMCS – prof. Ryszarda Szczygła, który pamiętał Romana Reinfussa jeszcze z okresu swoich studiów. Przedstawił wieloaspektowy obraz tego zasłużonego dla UMCS wykładowcy. Następnie Krystyna Reinfuss-Janusz w wystąpieniu: „Roman Reinfuss – mój ojciec” przybliżyła zebrany, w sposób ciepły i nierzadko żartobliwy, postać Profesora oraz lubelskie epizody z jego bogatej biografii. Jej wspomnienia wzbogaciła prezentacja fotografii i pamiątek rodzinnych. Aleksander Błachowski przedstawił z kolei wkład Profesora w badania nad sztuką ludową, a Janusz Kamocki w referacie: „Trudne czasy. Roman Reinfuss jako opiekun zbiorów muzealnych w czasie II wojny światowej” omówił mało znany, ale niezwykle znaczący dla całej kultury polskiej epizod z życia Profesora, dotyczący heroicznej ochrony w okresie II wojny światowej narodowych pamiątek zgromadzonych na krakowskim Wawelu.

W drugiej części seminarium omówiono działalność i inicjatywy Profesora realizowane w środowisku lubelskim.

Roman Reinfuss w latach 1969-1993 pełnił funkcję przewodniczącego Rady Naukowej w Stowarzyszeniu Twórców Ludowych. Był inicjatorem i koordynatorem powstania tej organizacji, ciesząc się uznaniem i autorytetem wśród twórców ludowych. O roli, jaką odegrał Profesor w historii tej instytucji, mówili prof. Jan Adamowski i Katarzyna Kraczoń w referacie „Co STL zawdzięcza prof. Romanowi Reinfussowi”. W kolejnym wystąpieniu Grzegorz Miliszkiewicz, pracownik lubelskiego skansenu, omówił wkład Reinfussa w organizację Muzeum Wsi Lubelskiej. Zaprezentowane zapiski i uwagi Profesora odnoszące się do organizacji przestrzennej skansenu i ekspozycji muzealnych świadczą o jego profesjonalizmie i ogromnej wiedzy w tej dziedzinie. Ostatni referat dotyczył działalności Romana Reinfussa jako profesora UMCS, pełniącego w latach 1957-1967 funkcję kierownika Katedry Etnografii i Etnologii. Jego dokonania i spuściznę, która obecnie znajduje się w Instytucie Kulturoznawstwa, zaprezentowali prof. Jan Adamowski oraz dr Marta Wójcicka. Wystąpieniu towarzyszył pokaz niepublikowanych dotąd fotografii z badań

terenowych Profesora i jego studentów. Warto podkreślić, że w tym okresie Roman Reinfuss wykształcił grono świetnych specjalistów: sześciu doktorów i trzynastu magistrów etnografii. Wraz z nimi prowadził badania terenowe, w tym na obszarze Lubelszczyzny i Łemkowszczyzny, oraz opracowywał między innymi monografię kultury ludowej Lubelszczyzny.

Spotkanie zakończyły wspomnienia współpracowników Profesora i jego uczniów. O swoim mistrzu i przyjacielu opowiadali prof. Jan Gurba, Danuta Powiłańska-Mazur oraz Maria Grybel-Meksuła.

Zaprezentowane podczas uroczystości referaty, liczne wspomnienia i fotografie nie tylko przybliżyły postać, bogatą działalność i ogromny dorobek naukowy Romana Reinfussa, ale były także hołdem złożonym wielkiemu badaczowi i miłośnikowi kultury ludowej.

Katarzyna Kraczoń

LITERATURA

Cieśla-Reinfussowa Z.

1980 *Bibliografia prac Romana Reinfussa*, „Lud” 64, s. 54-64.

Fryś-Pietraszkowa E.

1997 *Prof. Roman Reinfuss*, „Twórczość Ludowa” 35: 2, s. 37-38.

2002 *Roman Marian Reinfuss (1910-1998)*, w: E. Fryś-Pietraszkowa, A. Kowalska-Lewicka, A. Spiss (red.), *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 1, Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, s. 249-253.

Niemczyńska-Szurek A. (red.)

2010 *Profesor Roman Reinfuss, badacz historii i kultury ludowej – w setną rocznicę urodzin*, Szymbark: Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach.

UROCZYSTOŚĆ NADANIA IMIENIA JĘDRZEJA CIERNIAKA PUBLICZNEMU GIMNAZJUM W ZABOROWIE KOŁO BRZESKA, 27 KWIETNIA 2011

Uroczystość odbyła się w rodzinnej, umiłowanej wsi Jędrzeja Cierniaka, gdzie nadal żyje jego bliska rodzina, a pamięć o „Krzesnym”, jak go zwano, jest wciąż żywa wśród mieszkańców.

Jędrzej Cierniak był wybitnym działaczem społeczno-oświatowym, autorem i inscenizatorem widowisk ludowych, miłośnikiem i krzewicielem polskiego folkloru, pisarzem, redaktorem, twórcą oryginalnej koncepcji „teatru ludowego”, założycie-

lem i prezesem Instytutu Teatrów Ludowych. Urodził się w 1886 roku w chłopskiej rodzinie. Choć dla dalszego kształcenia się opuścił Zaborów i mieszkał potem przez długie lata w Warszawie, nigdy jednak nie zapominał o swej rodzinnej wiosce. Pracował jako profesor gimnazjalny, następnie w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego piastował stanowisko wizytatora oświaty pozaszkolnej ze specjalnością w dziedzinie teatrów ludowych i uniwersytetów ludowych. Jeśli tylko czas pozwalał, przyjeżdżał do Zaborowa, z przyjemnością słuchał miejscowych piosenek, a w czasie pasterki kołęd, szczególnie tych najstarszych, śpiewanych w miejscowym kościele. Zawsze napominał młodzież, aby nie zapominała zaborowskiej nuty. O tym do dziś wspominają starsi mieszkańcy. „To było święto, jak Krzesny odwiedzał wieś”, powiadają. On sam, wiele podróżując po Polsce jako wizytator, z nieodstępnymi skrzypkami, często wygrywał krakowskie, zaborowskie melodie, a miejscową kapelę prezentował w rozgłośniach radiowych.

Marzył o Domu Ludowym w rodzinnej wsi, w którym skupiałoby się życie społeczne i kulturalne. Udało się to zrealizować w 1934 roku. Cierniak był współpracownikiem i doradcą Komitetu Budowy, opracował statut Domu. Z myślą o mieszkańcach napisał monografię *Wieś Zaborów i Zaborowski Dom Ludowy* (Warszawa 1936). Dom Ludowy służy mieszkańcom po dzień dzisiejszy, a stosowne tablice upamiętniają fundatorów i inicjatora. Niestety, nie ma już Izby Pamięci jemu poświęconej, ale myśli się o znalezieniu na nią nowego lokalu.

Uroczysty dzień rozpoczął się mszą św. w kościele parafialnym, w czasie której odbyło się poświęcenie sztandaru szkoły. W imponującej szkolnej hali sportowej zgromadzeni goście i przedstawiciele rodziny Jędrzeja Cierniaka zostali powitani przez dyrektorkę gimnazjum, mgr Joannę Ozorkę-Krawczyk. Nastąpiło nadanie imienia, prawa posiadania i wręczenie sztandaru szkoły, ślubowanie uczniów. Wystąpili też z okazjonalnymi przemowami zaproszeni goście, między innymi przewodniczący Rady Gminy Szczurowa Kazimierz Tyrcha, wójt gminy Marian Zalewski, wizytator Andrzej Szlanta z Delegatury Kuratorium Krakowskiego w Tarnowie, Anna Spiss, redaktor słownika biograficznego *Etnografowie i ludoznawcy polscy*, wydawanego przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, którego 3. tom (2010) wręczyła dyrektorce szkoły. Znajduje się tam biogram Jędrzeja Cierniaka, autorstwa Aleksandry Jacher-Tyszkowej. Najbardziej osobisty akcent wniosła jedyna żyjąca córka „Krzesnego”, Zofia Cierniakówna, historyk sztuki, długoletni kustosz Muzeum Narodowego w Krakowie. Mówiła wzruszająco o Cierniaku jako głowie rodziny, ojcu trzech córek, nauczycielu, propagatorze polskiego folkloru, wreszcie jako Polaku-patriocie. Na początku okupacji hitlerowskiej miał szansę opuścić kraj wraz z rodziną rządowym samolotem – wspominała – ale uważał, że jego moralnym obowiązkiem jest zostać i działać w okupowanej Polsce. W czasie okupacji hitlerowskiej Cierniak został prezesem tajnego Ludowego Instytutu Oświaty i Kultury, utworzonego w 1940 roku, i członkiem Komisji Oświatowej Stronnictwa Ludowego. Kiedy uczył w szkole powszechnej na Targówku w Warszawie, zaangażował się w tajne nauczanie języka polskiego i historii. Aresztowany 22 kwietnia 1941 roku i uwięziony na Pawiaku, zginął rozstrzelany 2 marca 1942 roku w zbiorowej egzekucji. Ma symboliczny grób na cmentarzu w Palmirach.

Fot. 1. Uroczystość nadania imienia Jędrzeja Cierniaka gimnazjum w Zaborowie.
Przemawia Zofia Cierniakówna. Fot. Piotr Krawczyk.

Fot. 2. Zofia Cierniakówna przemawia na uroczystości nadania imienia Jędrzeja Cierniaka
gimnazjum w Zaborowie. Fot. Piotr Krawczyk.

Bogaty program artystyczny został bardzo starannie przygotowany i przedstawiony przez przejętą uroczystą chwilą młodzież szkolną. Uczennice i uczniowie prezentowali fragmenty utworów, widowisk Cierniaka na tle „wiejskich”, domorosłych dekoracji, były żwawe tańce w krakowskich strojach, przyśpiewki. Duże zainteresowanie wzbudził amatorski film zmontowany z wywiadów udzielanych uczniom przez krewnych Cierniaka i niektórych mieszkańców wsi. Przejmujący wiersz Cierniaka *A kiedy umrę...* przeczytał wzruszony ks. Maciej Fleszar z miejscowej parafii. Potem nastąpiło uroczyste odsłonięcie i poświęcenie pamiątkowej tablicy w holu szkoły, ufundowanej przez Marię i Władysława oraz Marzenę i Józefa Wojnickich z Zaborowa, nad którą zawisł portret Cierniaka namalowany przez wspomnianego księdza. Można było też obejrzeć planszową wystawę autorstwa Karoliny Sikory poświęconą życiu patrona, wypożyczoną z Muzeum Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie. Piękną, starannie zorganizowaną uroczystość nadania imienia Jędrzeja Cierniaka drugiej szkole w Polsce (pierwsza to wspomniana szkoła na Targówku, obecnie nr 114, gdzie uczył) zakończył obiad przygotowany przez miejscowe gospodynie, podany w sali widowiskowej Domu Ludowego.

Zaproszeni goście, uczestnicząc w tak bogatym programie przy szczelnie wypełnionej wielkiej sali, a także w trakcie rozmów z mieszkańcami, przekonali się, że pamięć o Jędrzeju Cierniaku jest kultywowana we wsi i w okolicy. Można mieć zatem nadzieję, że poprzez zapoznanie się z bogatą działalnością patrona uczniowie będą tym bardziej odczuwać dumę z przynależności do społeczności lokalnej, a współtworząc wizerunek własnej szkoły, będą ją promować w miejscowym środowisku.

Autorkę utwierdza w tym refleksja, jaką podzieliła się z nią nauczycielka gimnazjum i współorganizatorka uroczystości, mgr Teodozja Turaczy, a mianowicie uczniowie spontanicznie zaproponowali, iż chcieliby raz w roku organizować dzień poświęcony swemu patronowi, na przykład konkurs wiedzy na temat jego życia i twórczości, śpiewać, tańczyć krakowiaki, kultywować tym samym tradycyjny folklor lokalny, tak jak tego pragnął ich patron.

Anna Spiss